

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
Pedagoģijas, psiholoģijas un mākslas fakultāte
Nepilna laika: klātiene
Pirmā līmeņa profesionālās augstākās izglītības
"Pirmsskolas izglītības skolotājs"

LINDA VILCĀNE

**Rotaļas un spēles jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu
sensoro spēju attīstībā**

Kvalifikācijas darbs

Darba vadītājs			
Docente	Dr. Paed.	Inga Stangaine	
_____	_____	_____	_____
Akadēmiskais amats	Zinātniskais /akadēmiskais grāds	Vārds, uzvārds	Paraksts

TUKUMS 2018

Anotācija

Kvalifikācijas darba nosaukums. Rotaļas un spēles jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu sensoro spēju attīstībā.

Kvalifikācijas darba autors:

Atslēgas vārdi: sensorā attīstība, sensorie procesi, sajūtas, uztvere, kognitīvie procesi, motivācija, sensorā izziņa.

Teorētiskā darba daļa: Izzinātas bērnu fiziskās un psihiskās attīstības īpatnības pirmsskolas vecumā, psihisko procesu attīstības veicināšanas paņēmieni, pedagoģiskā darba organizēšana sensoro spēju attīstībā. Izpētīta bērnu sensoro spēju sekmēšana rotaļnodarbībās, didaktiskās spēlēs, spēlēs dabā pastaigu laikā. Sameklētas didaktiskās spēles, izplānotas rotaļnodarbības grupas telpā un dabā pastaigu laikā, bērnu sensoro spēju attīstībai. Darbā izmantoti latviešu, kā arī ārzemju autoru zinātniskie pētījumi, metodes un atziņas par bērnu attīstības iespējām sensorajās rotaļnodarbībās.

Empīriskā darba daļa: Tika veikts pētījums ar 2 – 3 grupas bērniem pirmsskolas iestādē, analizētas bērnu prasmes un iemaņas, rezultāti apkopoti tabulās. Tika izmantoti dažādi uzdevumi, didaktiskās rotaļas, spēles, metodiku komplekss bērna attīstības apsekošanai. Tika salīdzināti rezultāti pētījuma sākumā un pētījuma beigās, izveidoti grafiskie attēli, rezultāti apkopoti. Rezultāti parāda, ka notikušas izmaiņas, kopumā bērnu attīstības līmenis ir uzlabojies.

Kvalifikācijas darbs sastāv no 63 lap., 4 tabulām, 12 attēliem, 5 pielikumiem. Izmantoti 38 informācijas avoti

Annotation

Title of the qualification work: Games in the development of sensory abilities for youngest preschoolers.

Keywords: sensory development, sensory processes, senses, perception, cognitive processes, motivation, sensory knowledge.

Theoretical part of the work: The peculiarities of physical and psychological development of children in pre-school age, methods for promoting the development of psychic processes, organization of pedagogical work in the development of sensory abilities have been studied. The development of children's sensory abilities in exercise games, didactic games, games in nature during the walks is explored. Didactic games are selected, exercise games are planned in group indoors and in nature during the walks for the development of children's sensory abilities. Scientific researches, methods and knowledge of Latvian as well as foreign authors of children's development opportunities in sensory exercise games are used in the work.

Practical part of the work: A study was conducted with 2-3 groups of children in the pre-school institution, children's skills and abilities were analyzed and the results were summarized in the tables. Various tasks, didactic games, games, a set of methodologies for the survey of child development were used. The results were compared at the beginning of the study and at the end of the study, graphical images were created, the results summarized. The results show that changes have taken place, in general the development level of children has improved.

Qualification paper work is 63 pages, 4 tables, 12 pictures, 5 appendixes, 38 bibliographies.

SATURS

Ievads.....	5
1. Zinātniskās literatūras analīze par bērnu sensoro spēju attīstību rotaļās un spēlēs.....	7
1.1. 2-3 gadīgu bērnu attīstības raksturojums saistībā ar pētāmo problēmu.....	7
1.2. Teorētiskais pamatojums bērnu sensoro spēju attīstībai.....	14
1.3. Rotaļas un spēles bērnu attīstībā.....	16
1.4. Sensoro spēju sekmēšana didaktiskajās spēlēs un rotaļās.....	21
2. Empīrisks pētījums par 2 – 3 gadīgu bērnu sensoro spēju attīstības sekmēšanas iespējām spēlēs un rotaļās.....	25
2.1. Pētījuma norise un izmantotās metodes.....	25
2.2. Pētāmās grupas raksturojums.....	27
2.3. Pedagoģiskais process bērnu sensoro spēju attīstībai.....	35
Secinājumi	48
Izmantotā literatūra.....	49
Pielikumi.....	51

Ievads

Demokrātiskā sabiedrībā cilvēku uzskata par unikālu vērtību, kurš dzīvo, mācās un strādā citu indivīdu vidū. Katrā valstī sabiedrībā valda savi likumi, vairāk vai mazāk apzinātas vērtības, sava hierarhijas struktūra. Ienākot pasaulē, jau ar pirmo dienu, mazais cilvēks ieņem tajā noteiktu vietu, jo nāk ar noteiktu sūtību šajā pasaulē. Mazulis ar pirmo elpas vilcienu ierodas ritmiski sakārtotā pasaulē — diena nomaina nakti, gada laiki mijas cits caur citu. Ritms ir dzīvības pamats, tāpēc dzīvot, mācīties, attīstīties, pakļauties ārējiem un iekšējiem ritmiem. Dzīvot un attīstīties, pilnveidot savas prasmes un iemaņas ritmiski sakārtotā pasaulē, kurā valda noteikta kārtība, īpaši būtiski ir mazajam bērnam. Bērns ir emocionāls un jūtīgs, tāpēc katru mirkli ir gatavs uzņemt sevī jaunas emocijas, jaunu informāciju- visu, kas notiek ar bērnu- skaņas, krāsas, formās, izjūtās un sajūtās.

Pirmsskolas vecums ir vissvarīgākais posms personības attīstībā. Mazā cilvēka personību veido no dabas dotās īpašības, sociālā vide un viņa paša ieguldījums savā attīstībā.

Pirmsskolas vecumā veidojas personības kodols, bērns pats ir pasaules centrs ar savām vajadzībām un vēlmēm, svarīgi ir ne tikai sniegt bērnam zināšanas, bet veicināt radošas personības attīstīšanos. Radošu cilvēku raksturo ideju daudzums un plūdums, oriģinalitāte, neparastums, zinātkāre un vēlēšanās mācīties, attīstīt savas prasmes un iemaņas.

Pirmās prasmes un iemaņas bērns iegūst ģimenē, vidē, kurā bērns jūtas drošībā, bērnu mīl, par viņu rūpējas, iepazīstina ar tuvāko un tālāko apkārtni, māca fantazēt, dzied dziesmas, lasa un aplūko grāmatas, ilustrācijas, pievērš uzmanību dabas skaistumam, māca izteikt savas emocijas.

Pirmais dzīves posms beidzas ar brīdi, kad bērns ierodas pirmsskolas iestādē. Priekšā stāv kaut kas nozīmīgs, pievilcīgs, taču tajā pat laikā nenoteikts, nezināms. Sirds satraukta, virsū mācās vispretrunīgākās jūtas šķiršanās skumjas, bailes no nezināmā, viss liekas tik sarežģīts un grūts.

Pirmsskolas iestādē bērns ir mīļi gaidīts, aprūpēts, bērns apgūst nepieciešamās prasmes un iemaņas. Ikdienā viena no svarīgākajām un bērniem patīkamākām nodarbībām ir rotaļāšanās un spēlēšanās ar saviem vienaudžiem. Rotaļās un spēlēs bērns attīsta savas prasmes un iemaņas, rotaļnodarbībās, kuras notiek rotaļu veidā, palīdz ātrāk atgūt dažādas zināšanas. Praktiski darbojoties, veiksmes un neveiksmes gadījumos rodas zināma pieredze, kuru bērns izmanto ikdienā. Savā ikdienas darbā liela uzmanība tiek veltīta bērnu sensoro spēju attīstībai, jo attīstot sensorās spējas, tiek veicināta psihisko procesu attīstība, kā arī redze, tauste, tiek veicinātas bērnu radošās spējas, rosināta iztēle un sensorā pieredze.

Lai sekmīgāk noritētu darbs ar bērniem sensoro spēju attīstībā, vispirms ir jāizpēta un jāizanalizē psiholoģiskā un pedagoģiskā literatūra par 2 – 3 gadīgu bērnu personības attīstības īpatnībām. Ļoti svarīgi ir arī izziņāt bērnu zināšanas un prasmes uz doto brīdi, lai varētu realizēt tās sensorajās nodarbībās. Bez tam svarīga ir sadarbība ar bērnu vecākiem. Liela nozīme ir arī dabaszinību pedagoģijai, jo daba palīdz vairāk iepazīt krāsas, formas, attīsta fantāziju, redzes un dzirdes atmiņu un citus psihiskos procesus.

Liela nozīme bērniem pirmsskolā ir rotaļām un spēlēm, rotaļas un spēles aizņem bērna lielāko dienas laiku. Rotaļājoties un spēlējoties bērni attīstās, veicina savas intelektuālās un sociālās spējas, izmēģina jaunas sociālās lomas un apgūst sociālās mijiedarbības noteikumus.

Temats : Rotaļas un spēles jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu sensoro spēju attīstībā.

Pētījuma mērķis: Teorētiski izpētīt un praktiski pamatot kā ar rotaļām un spēlēm rotaļnodarbībās tiek attīstītas bērnu sensorās spējas.

Pētījuma hipotēze: Bērni sekmīgi attīsta savas prasmes un iemaņas, pilnveido zināšanas, ja: pedagogs piedāvā daudzveidīgas spēles un rotaļas, izmantojot dažādus materiālus, mainot sensoro rotaļnodarbību vidi.

Pētījuma uzdevumi:

1. Izziņāt un analizēt zinātnisko literatūru par 2 – 3 gadīgu bērnu attīstību.
2. Izziņāt dabas materiālu izmantošanas iespējas sensoro spēju attīstībā.
3. Veikt pētījumus par sensoro spēju attīstības iespējām 2–3 gadīgiem bērniem rotaļnodarbībās, rotaļās un spēlēs.

Pētījuma metodes:

Teorētiskā: zinātniskās literatūras analīze.

Empīriskās: pedagoģiskā novērošana, pedagoģisko situāciju analīze, bērnu darbu un doto uzdevumu analīze, datu statistiskā apstrāde.

Pētījumu bāze: X Pirmsskolas izglītības iestāde (pētījumā piedalās piecpadsmit bērni vecumā no 2 – 3 gadiem)

1. Zinātniskās literatūras analīze par bērnu sensoro spēju attīstību rotaļās un spēlēs

1.1. 2-3 gadīgu bērnu attīstības raksturojums saistībā ar pētāmo problēmu

Bērns ir personība, kura nepārtraukti attīstās. Bērns attīstās atbilstoši tai informācijai, kas viņā uzkrāta ģenētiski jeb pārmantotības ceļā, iegūta grūtniecības un dzemdību laikā, kā arī tai, kuru viņš iegūst augot un attīstoties. Kā personība bērns attīstās, apmierinot savas vajadzības. Vajadzības ir cilvēka apzināta un pārdzīvota nepieciešamība pēc tā, kas uztur viņa dzīvību un veicina viņa personības attīstību. Vajadzību apmierināšana ir bērna attīstības virzītājspēki. Amerikāņu psihologs A. Maslovs (1971) personības vajadzības (tās nav tikai bērna vajadzības) sakārtojis piramīdā, atbilstoši to nozīmīgumam, kā norāda I.Puškarevs un V.Golubeva. A. Maslovs atzīmējis, lai sasniegtu augstākā līmeņa vajadzības, vispirms jāapmierina pamatvajadzības. Augstākā līmeņa vajadzību realizēšana ir saistīta ar augstu pašnovērtējumu, pašcieņu un nepieciešamību apliecināties (Puškarevs, Golubeva, 1999, 118).

Abrahama Maslova vajadzību piramīda

1.attēls A. Maslova vajadzību hierarhijas piramīda . (Puškarevs, Golubeva, 1999,118).

Mazbērna jeb agrīnās bērnības vecumposms ir bērni, kuri sasnieguši 2–3 gadu vecumu. 2–3 gadīgiem bērniem jāveltī vislielākā uzmanība, jo bērniem sāk attīstīties bērna personības

galvenās kvalitātes – ES koncepcija, saskarsmes prasmes un iemaņas, pašvērtējums, uz atdarināšana un empātijas pamata attīstās sociālās lomas, attīstās priekšmetu funkcionālā apguve atbilstoši sociālajām semiotiskajām nozīmēm, priekšmetu nosaukumu apguve, egocentriskās runas apguve (Svence, 1999, 77).

Pirmais sarežģītais vecums vecākiem un bērniem ir 2 gadu vecums, kad vecāki saskaras ar grūtībām, jo bērni biežāk sāk teikt „nē”, „negribu” un nevienam nepiekrīt (Laitmans, Jakoviča, Vinokurs, 2013). Tas ir protesta un pastāvības meklējumu un laiks. Bieži vien divgadnieks kliež, krīt gar zemi, tā cenšas panākt savu, apmierināt savas iegribas. Šad un tad tādi paši protesti ir trīsgadnieka uzvedībā, taču šajā vecumā viņš spēj savu iegribu pateikt ar vārdiem. Trīsgadnieks ir daudz gudrāks un līdzsvarotāks dumpinieks, kļūstot pieaugušajam par līdzvērtīgu sarunu partneri – tikai nedaudz mazāku augumā (Timpare, konsultē Briuka, Daukšte, Ločmele, 2006, 35–36).

Dažādās zinātniskās koncepcijās bērna attīstības parametri tiek izskaidroti atšķirīgi, attīstība raksturojas ar kvalitatīvām izmaiņām, jaunveidojumiem, jauniem mehānismiem, procesiem un struktūrām. Darbā tiks izmantoti un salīdzināti Ē. Eriksona, D. Elkoņina, Ž. Piažē uzskati par personības attīstības stadijām, kuras analizējuši – Puškarevs I. „Attīstības psiholoģija,” Reņģe V. „Psiholoģija.” „Personības psiholoģiskās teorijas,” Jonīte V. „Spēles kā bērnu sensoro spēju attīstītājas.”

Ē. Ēriksons ir dāņu izcelsmes amerikāņu psihologs, uzsver sabiedrības nozīmi personības veidošanā un attīstības procesā, izdala astoņas personības attīstības stadijas:

1. **Inkorporatīvā stadija** – zīdaiņa vecums. Uzticēšanās un neuzticēšanās pasaulei.
2. **Agrās bērnības stadija** aptver otro un trešo dzīves gadus. Šaubas, kauns.
3. **Lokomotoriskā stadija** – otaļu vecums, aptver četru, piecu gadu vecumu.
4. **Skolas vecuma stadija** – aptver sešu līdz vienpadsmit gadu vecumu. Vērojama aktivitāte vai nepiedalīšanās, mazvērtība.
5. **Agrās jaunības stadija** – divpadsmit līdz astoņpadsmit gadu vecums. Rodas identitāte vai lomu apjukums.
6. **Jaunības stadija** – deviņpadsmit līdz divdesmit piecu gadu vecumam. Tuvība vai izolētība.
7. **Personības brieduma stadija** – divdesmit pieci līdz piecdesmit gadiem, spēj radoši dzīvot vai sastingst.
8. **Personības integrācijas stadija** – pēc piecdesmit gadiem, dzīves pilnība vai bezcerība (Пиворский, Яроцевский, 1990, 27).

D. Elkoņins bērna psihisko attīstību aplūko no darbības viedokļa. Konkrētajos dzīves apstākļos veidojas bērna darbība, darbības veidi tajā vai citā bērna attīstības pozīcijā ieņem vadošo vietu.

D.Elkoņins izšķir šādus periodus:

1. **Zīdaiņa vecums** – svarīgs izdzīvošanas komplekss.
2. **Agrīnā bērnība** – darbība ar priekšmetiem.
3. **Pirmsskolas periods** – trīs līdz septiņiem gadiem. Intensīvās attīstības periods, noris personības veidošanās, kas iekļauj sevī motīvu sistēmu un pirmās ētiskās normas, parādās pašapziņas elementi.
4. **Jaunākā skolēna periods** – septiņi līdz vienpadsmit gadiem, vadošā mācību darbība. Analizē visu saskarsmes sistēmu, pēc būtības ir sabiedriska, pēc satura izpaužas individuāli.
5. **Pusaudzis un vecākais pusaudzis** – mācību profesionālā darbība un intīma sazināšanās. Liela nozīme katrā noteiktā vecumposmā ir fiziskajai, intelektuālajai un emocionālajai izaugsmei (Zinkeviča–Jevstigneviča, 2006,35).

A. Freida modelis: bērna psihiskās attīstības pamatā ir bērnu koncentrēšanās uz kādu konkrētu orgānu–apmierinājuma ieguves avotu:

1. **stadija** – orālā (oris– „mute”) – 0–2 gadiem. ja apmierinājumu realizē, bērns iegūst līdzsvaru. Neapmierinājuma rezultātā bērns būs atkarīgs no citiem, nespēs kļūt patstāvīgs. Savukārt iestrēgšana šajā fāzē var novest pie uzbudinātības, agresivitātes, sarkasma, tendence pārēsties, nagu graušanas, smēķēšanas utt.;
2. **stadija** – anālā (ames– „tūplis”) – 2–3 gadu vecums. Bērna uzmanība vērsta uz anālo atveri, izdalījumiem. Bērna vardarbība un ārsta piespiešana iet uz podiņa var novest pie pārlietu liela pedantisma, akurātības. Pretējais variants ir nepieradināšana pie podiņa. Vēlāk tā ietekmē var veidoties tādas rakstura iezīmes kā negatīvisms, anarhija, un tieksme vadīt;
3. **stadija** – falliskā (phallos– „dzimumloceklis”) – 4–5 gadu vecums. Šajā vecumā bērni pēta dzimumorgānus. Veiksmīgi izejot cauri šai stadijai, bērni turpmāk ir spējīgi atrisināt konfliktus, viņu uzmanība ir saskaņota ar vecāku uzvedību. Neveiksmes gadījumā zēni kļūst par pasīviem un kautrīgiem vīriešiem, bet meitenēm novērojama izteikta tieksme uz seksuāliem sakariem ar vīriešiem vai izteikta vēlēšanās dzemdēt dēlu.
4. **stadija** – latentā (latens– „apslēpts”) – 6–12 gadu vecums. Nekoncentrējas uz kādu orgānu, libido snauž. Identificē sevi ar noteikta dzimuma pārstāvjiem, apgūst uzvedības normas, manieres atbilstoši savai dzimuma identificēšanai;
5. **stadija** – ģenitālā (dzimumorgāni) 12–18 gadu vecums. Atkal interese par dzimumorgāniem, tieksme pēc pretējā dzimuma, dzimumsakari.

Pēc freidistu uzskatiem, personības kodols izveidojas pirmajos piecos dzīves gados (Фрейд, 1989, 30).

Ļ. Vigotskis kritizē šo pieeju, norādot, ka saskatīt bērnu attīstību tikai pēc vienas pazīmes kā kritērija, jo šīs pazīmes neatklāj attīstības iekšējos cēloņus un viena pazīme nevar būt kritērijs visos periodos. Attīstība ir sarežģīts process, un katrā periodā var mainīties nozīmes, vērtības un kvalitātes.

I. Plotnieks norāda Ļ.Vigotska kritērijus par iekšējās psihiskās attīstības izmaiņām, lūzuma punktus, pagriezienus, kuri, „nosaka bērna personības izveides vēsturi, ēras.” Viņš raksta: „Attīstība ir nepārtraukts paškustības process, kam vispirms ir raksturīga jaunu, iepriekšējos periodos nebijušu kvalitāšu rašanās”(Plotnieks, 1989, 20). Tiek sintezēta iekšējo un ārējo nosacījumu nozīme, bērna personības attīstībā, jo, no vienas puses, attīstību virza autonoms, iekšējs, mērķtiecīgs, paškustībā esošs personības spēks, griba tiekties pēc pašapliecināšanās, bet no otras puses ar sociālo – lomām, sabiedrības normām, audzināšanu (personiskais ar sociālo).

Jāatceras, ka bērna attīstības inkorporatīvā stadijā vadošā darbība ir emocionāla saskarsme, un ir ļoti svarīgi saprast, ka jau kopš dzimšanas bērni ir emocionāli ļoti uzņēmīgi. Tā kā viņu zināšanu bagāža ir pavisam niecīga, tad saskarsme ar ārpasauli norit galvenokārt jūtu līmenī. Tas ir noteicošais faktors jūtu izzināšanā. Bērns pirmos iespaidus uzņem caur jūtām, viņu vairāk saista pieaugušā runas intonācija, pati skaņa, sejas izteiksme, lūpu kustības. Tas ir brīnišķīgi, bet arī bīstami, jo vecāki par to ir atbildīgi. Tā veidojas bērna emocionālā būtība, kas noteiks, kādu viņš redzēs šo pasauli, kādus redzēs savus vecākus, savu māju un pats sevi. Personības attīstības 2 – 3 gadu vecumposma raksturojums dažādu autoru skatījumā apkopots 1.tabulā.

Personības attīstības 2 - 3 gadu vecumposma raksturojums dažādu autoru skatījumā

1.tabula

Vecums	Z.Freids	E.Eriksons	Ž.Piažē	Ļ.Vigotskis , D.Elkoņins
2-3	Anālā stadija (1-3.g) – 2 fāzes –	Agrīnā bērnība (1-3.g).	Pirmsoperacionālais intelekts/	Agrā bērnība (1-3.g.) Triju gadu krīze,

	agrīnā – izvadišana, vēlīnā – aizturēšana. Erogēnā zona – anuss. Autoerotisms. Savu impulsu kontrolēšanas apgūšana (paškontrolē), aizliegumu interiorizācija – superego veidošanās sākums, konfliktējoša attīstības norise.	Patstāvības krīze. Kauns, šaubas. Neatkarība.	Preoperatīvā stadija. (18m-6/8.g.) Stadija iedalās Prekonceptuālajā periodā (2-4.g.) un Intuitīvajā periodā (4-7.g.) Lieto simbolus. Egocentrisms. Iluzora bērnu pasaule. Svarīga loma fiziskajai pieredzei. Loģikas trūkums.	autonomija, kauns. Vajadzības pēc emocionālā kontakta, patstāvības, drošības, darbības. Vadošās darbības – priekšmetiskā un izvadfunkciju kontrole. Neatkarība, „ES”, paskontrolē, veidojas runa. Pirmsskolas vecums (3-6.g.) Iniciatīvas izrādīšana. Parādās vainas apziņa. Vajadzība pēc rotaļām, būt mīlētām, būt drošībā. Izzaģina. Vadošā darbība - rotaļa. Dzimumidentitāte.
--	---	---	--	---

(Puškarevs, 2001, Reņģe, 1999, Jonīte,1997).

Divgadīgam bērnam ekstremitāšu muskulatūra vēl ir vāji attīstīta, māk labi turēt rakstāmriku, bet zīmē vēl bezjēdzīgas figūras (Odiņa, 2016). Kad bērns ir sācis izrunāt pirmos vārdus, tad ātri vien apgūst runu. Viengadnieks – apzināti izrunā vārdus – mamma, tēti, jā , nē u.c. Pus otrgadnieks – izrunā divu vārdu kombinācijas savā bērna fonētikā, piemēram, „ mans suns,” „mana mamma” u. tml. Bērniem no 2 – 2.5 gadiem ir attīstīta patstāvīga un aktīva runa, ir garāki izteicieni, piemēram, „tāpēc Jānis raudāja,” „kas tas ir”. Bērniem attīstās fonemātiskā runa tiek saskaņotas gramatiskās formas (Svence, 1999). Trīs gadu vecumā bērni veido gramatiski sarežģītus teikumus. Mazāk kļūdās runājot (Svence, 1999, Borns, Ruso, 2001). Divgadīgam bērnam ir aktīva interese par visu, visu grib zināt, aptaustīt. Apskatīt, saklausīt – tas ir *kāpēcīšu* vecums. Pasīvais vārdu krājums ir 3 reizes lielāks par aktīvo. Bērns jau zina aptuveni 300 vārdus (Svence, 1999). Ļoti svarīgi šajā vecumā bērnus iepazīstināt ar krāsām, krāsu zīmuļiem, krītiņiem un citiem piederumiem, kas savukārt attīsta pirkstu muskulatūru attīstībai labāk izvēlēties rotaļas ar plastilīnu, mīklu., delnu locītavas, veicina domāšanu un runas attīstību. Sīkās pirkstu muskulatūras

Ļoti liela nozīme šajā vecumā ir rotaļai. Rotaļājoties bērni apgūst jaunas sociālās lomas un sociālās mijiedarbības noteikumus. Lielu prieku bērniem sagādā jebkura rotaļa ar pārvietošanos, pārvietošanos pa māju, pastaigas dabā un apkārtnē, kurā tiek runāts par redzamo (Tomele, 2006, 46–47). Divgadnieks prot veikt vienkāršas darbības ar rotaļlietām, bērnu interesē priekšmetu forma, krāsa un lielums (Tomele, 2006, 46–47).

Normāla vecumposma īpatnība ir nevēlēšanās dalīties ar mantām, 2 un 3 gadus veciem bērniem raksturīgs privātīpašnieciskums. Mazulis vēl nesaprot to, ja kādam iedod savu

rotaļlietu, tad to atdos atpakaļ, bērns saprot tā: *viss man tās lietas vairs nav, zudusi uz visiem laikiem!* (Rudzīte, 2007, 62).

Šajā laika posmā mainās arī uztvere, attīstās spēja koordinēt kustības vienlaikus ar kādu ķermeņa daļu un priekšmetu. Saprot un atceras vienkāršus spēles noteikumus, atceras mūziku, kura patīk, labprāt dejo. Bērniem šajā vecumā sāk parādīties plānošanas iemaņas, māc noteikt priekšmetu formu (Odiņa, 2016). Kad bērns sasniedzis 2 gadu vecumu, saskarsmē ar tuviniekiem, spilgti izrāda savas emocijas – žestikulē, smaida, skatās acīs, nelabprāt kontaktējas ar svešiniekiem cenšas izvairīties. Ja līdz divu gadu vecumam bērns spēlējās individuāli ar mantiņām, tad no divu gadu vecuma parādās vēlme spēlēties kopā ar vienaudzi, protams, tas ir individuāli, citam bērnam tas var notikt arī vēlāk. Tas ir arī atkarīgs no bērna vispārējās attīstības, cik labi ir attīstījusies valoda, ar valodu ir vieglāk komunicēt, pateikt vairāk savas vēlmes. No 2 gadu vecuma interese vienam ar otru palielinās, parādās vēlme spēlēties kopā, taču tas var notikt arī vēlāk. Vēlme un prasme draudzēties atkarīga no bērna vispārējās attīstības, no tā, cik labi attīstījusies valoda. Jo vairāk mazais spēj pateikt jo vieglāk komunicēt (Rudzīte, 2007, 62). Divgadīgiem bērniem sāk izpausties nepieciešamība pēc apkārtējo cilvēku atbalsta, jo līdz tam bērni vispār nejūt, ka atrodas sabiedrībā (Laitmans, Jakoviča, Vinokurs, 2013). Divgadīgi bērni vēro pieaugušo darbošanos un labprāt iesaistās kopīgās darbības, kopā ar pieaugušo rūpējas par augiem – aplaista puķes, rūpējas par dzīvniekiem – pabaro tos. Bērni priecājas par saviem panākumiem, tāpēc ļoti svarīgi ir bērnu pozitīvi novērtēt. Bez tam bērni ļoti labi sajūt vāja vai stipra rakstura cilvēkus, līdz ar to pret viņiem izturas atšķirīgi, respektē vai neklausa.

Pirmsskolas iestādē bērns attīsta savas prasmes, iemaņas, mācās, apgūst zināšanas par krāsām, priekšmetiem un to īpašībām, priekšmetu izmantošanu, dabu, apkārtējām norisēm dabā, dzied un dejo, rotaļājas un spēlējas. Pieaugušie parasti ir tie, kuri bērnam iestāsta, ka mācīšanās ir ļoti grūts un sarežģīts process, un, ka mācīšanās ir pats svarīgākais process. Vecākiem un pedagogiem vajag atcerēties, ka daudz labāk vienmēr padodas lietas, kuras dara ar prieku un vieglumu rotaļājoties un spēlējoties, nevis ar piespiešanu, pārspīlētu nopietnību vai pārvērtētu apzinīgumu. Bērnam pirmajā dzīves gadā strauji attīstās galvas smadzenes, pieaug smadzeņu masa, kas ir pamats cilvēka psihi attīstībā (Puškarevs, 2001). Ž. Piažē uzskata, ka domāšana ir galvenā kognitīvā izziņas procesa attīstībā. Domāšana ir pamats runai. Vispirms attīstās domāšana, runa veidojas sekundāri. Ap divu gadu vecumu bērni sāk spēlēt elementāras loģiskās spēles, jo ap to laiku mainās arī bērna uztvere. Tāpat attīstās arī spēja koordinēt savas kustības ar kādu ķermeņa daļu un priekšmetu (Puškarevs, 2001). Jautājumi ir labākais veids, kā rosināt bērna domāšanu, jautājot jebkādā veidā un formātā. Jautājums izraisa neapzinātu impulsu meklēt atbildi. Sarosās smadzeņu šūnas, bērns sāk iedziļināties, sāk domāt līdzīgi, analizēt pieejamo informāciju un atklāt, kādu zināšanu vēl trūkst, lai atbildētu uz

jautājumu. Nekādā gadījumā nedrīkst pateikt bērnam priekšā, jo tādas zināšanas viņam nav vajadzīgas, informācija, jeb kaut kāda daļa no informācija, bērnam ir jāatrod pašam

Bērni šajā vecumā izpilda līdz trīs secīgiem norādījumiem paņem, aiznes un noliec. Izprot un atceras vienkāršus spēles noteikumus, piedalās spēlēs. Parādās plānošanas iemaņas (Odiņa, 2014).

Svarīgi apgūtās prasmes un zināšanas var nostiprināt, tās atkārtot un izmantot. Atkārtošānai jābūt radošai un interesantai, tad bērns gribēs atkārtot un atkārtot. Galvenais ir sistemātiskums, jo tad bērnam būs skaidrs ar ko sākt un ar ko beigt, bērns varēs patstāvīgi darboties.

M. Montesori pedagogijas devīze, kas palīdz pedagogiem, vecākiem bērnu prasmju, iemaņu un zināšanu apguvē, attīstībā un audzināšanā. Ir " Palīdzi man to izdarīt pašam": (devīzi skatīt, 1.pielikumā).

Bērni divu gadu vecumā bieži vien jau apzinās, kas viņi ir- meitenes vai zēni, apjauš dzimuma lomas stereotipus. Apjauta par savu dzimumu tomēr nav vēl stabila, mazi bērni var uzskatīt, ka dzimumu var mainīt, piemēram, zēni uzvelk kleitas, meitenes zēna apģērbu. Dzimums iespaido bērnu izvēli rotaļājoties – rotaļlietas, spēles. Zēni vairāk izvēlas – mašīnas, kuģus, celtniecības materiālus utt., meitenes – lelles, lūpu krāsas, matu lentas utt., bet neskatoties uz to arī zēni mēdz izmēģināt atsevišķas meiteņu mantiņas (Lails, Ruso, 2001, 205–206).

Jau no dzimšanas bērni sāk veidot jēgpilnus kontaktus ar apkārtējiem, viena vecuma bērniem ir raksturīgs savstarpīgums un sadarbīgums, kopīgas rotaļas un nodarbības, kurās notiek domu apmaiņa un darbošanās. Rotaļas aizņem lielāko daļu bērna laika. Rotaļas sagādā bērniem iespēju eksperimentēt, simbolizēt un izgudrot, rotaļas ir ļoti svarīgas kognitīvai sociālajai attīstībai (Lails, Ruso, 2001, 88–99).

Secinājumi.

Pedagogi un psihologi, jau kopš seniem laikiem, lielu nozīmi piešķir bērna spēju attīstībai. Bērna attīstība kopumā ir atkarīga no informāciju iegūtā daudzuma, prasmes iegūto informāciju izmantot attīstot savas prasmes, spējas, domāšanu, informāciju izzinot caur maņu sistēmu. Vēlme visu izzināt veidojas jau agrā bērnībā, pieaugušie – vecāki, pedagogi, palīdz bērnam vispusīgi attīstīties veicinot bērna smadzeņu darbību un attīstību.

1.2. Teorētiskais pamatojums bērnu sensoro spēju attīstībai

Jaunākā pirmsskolas vecuma bērnu sensorā attīstībai ir galvenā nozīmē vispārīgā bērna psihiskajā attīstībā. Nākot pasaulē bērnam ir attīstīta dzirde, redze, sajūtas – jūt karstu un aukstu utt., iepazīst apkārtējo vidi ar visu tās daudzveidību. Viena no galvenajām sistēmām

cilvēka organismā ir priekšmetu uztvere, apkārtējās vides, vides parādību uztvere un izzināšana, to sauc par sajūtu sensoro attīstību. Tas nozīmē, ka sensorās spējas ir cieši saistītas ar bērna attīstībai nozīmīgiem psihiskās izziņas procesiem – sajūtām, uztveri, priekšstatiem, domāšanu un atmiņu, kas ir savstarpēji saistīti, ievērojot to, attīstās bērna sensorās spējas. (Jonīte, 1997).

Sajūtas — izziņas process, ar kura palīdzību tiek saņemta informācija no ārējās un iekšējās pasaules, tāpēc tas ir arī pirmais izziņas process (Kondrova, 2010).

Redze – redzes sajūtai ir visnozīmīgākā vieta pirmsskolnieka psihiskajā attīstībā. Pēc pēdējiem pētījumiem, kā norāda V. Koteļņikovs dažāds ir sensoro sistēmu iespējamais uzņemamās informācijas apjoms: redzes sajūtas uztver – 56%, dzirdes sajūtas - 40%, ādas sajūtas – 2,5%, garšas sajūtas – 1%, ožas sajūtas – 0,5% no visa informācijas apjoma.

Katrā vecuma posmā ir savi uzdevumi sensorās attīstības veicināšanā.

- Pirmajā dzīves gadā ir svarīgi bērnu bagātināt ar dažādiem iespaidiem. Jārada tādi apstākļi, lai bērns var sekot krāsainu rotaļlietu kustībai, tvert dažādas formas un lieluma priekšmetus.
- No divu līdz trīs gadu vecumam bērniem jāiemāca atpazīt krāsas, atšķirt priekšmetus pēc lieluma un formas, izprast atšķirību starp diviem dažāda lieluma priekšmetiem, papildināt priekšstatus un zināšanas par dažādu priekšmetu krāsu un formu. (Jonīte, 1997).

Sensorā attīstība, no vienas puses, nosaka bērna prāta attīstību, no otras puses, tā ir nepieciešama pilnvērtīgai bērna attīstībai mācību procesā pirmsskolā un skolā.

Pirmsskolā bērns mācās zīmēt, konstruēt, veidot no plastilīna, iepazīt ar dažādām izmaiņām dabā, iepazīt matemātikas un lasīt mācīšanās pamatus. Lai bērns uzzīmētu priekšmetu, kurš būtu līdzīgs pēc krāsas un formas, nepieciešams patstāvīgi vērst bērna uzmanību uz dažādiem priekšmetiem, izzinot tos. Konstruēšana prasa priekšmetu kārtīgu formas un struktūru izpēti, izzināt, izpētīt un iztēloties kā attiecīgais objekts izskatās dabā, tad sameklēt sastāvdaļu saderības. Bez patstāvīgas priekšmetu un parādību izzināšanas nevar būt sapratne par dzīvo un nedzīvo dabu, par gada laiku maiņu. Sapratne par matemātiskajiem priekšstatiem nevar notikt, ja nav iepazīstas ģeometriskās formas, ģeometrisku formu dažādība, nav salīdzinātas ģeometriskās figūras pēc lieluma.

Sensorā attīstība bērniem ir ilgs, sarežģīts un grūts process, apgūt sensoros etalonus nenozīmē iemācīt pareizi nosaukt to vai citu objektu īpašības, bet ir mācēt atpazīt, izdalīt un noteikt dažādu priekšmetu galvenās atšķirības, analizēt tās dažādas situācijās (Šabanova[xn--i1abbnckbmcl9fb.nx--p1ai/сmamъ]).

Sensoro spēju attīstība pirmsskolas bērniem pārvēršas par izzinošo darbību, kurai ir savi mērķi, uzdevumi un paņēmieni izzinošās darbības īstenošanā. Viss ir atkarīgs no tā kādas ir

pirmsskolnieka zināšanas un prasmes uzsākot mācības pirmsskolā. Pedagoģa uzdevums ir izzināt katra bērna attīstību, prasmes un iemaņas. Attīstoties sajūtām, pakāpeniski attīstās un paplašinās bērna pasaules izzināšana.

Cilvēkam piedzimstot, viena no pirmajām maņām ir krāsu sajūta - pat māti bērns sākumā uztver kā krāsas, smaržas un garšas apvienojumu. Pirmās krāsas, ko mazulis uztver, ir sarkanā un dzeltenā, jo tām ir viszemākā frekvence. Katrai krāsai ir arī sava vibrācija, līdz ar to ķermenis krāsas uztver ne tikai ar redzi, bet ar katru ķermeņa šūnu.

Redze bioloģisks norišu kopums, ar kuriem cilvēku organismā notiek apkārtējās vides priekšmetu izstarotās vai atstarotās gaismas uztvere un analīze (Populārā medicīnas enciklopēdija, 1984). Ar redzes palīdzību cilvēks var izšķirt dažāda lieluma priekšmetus, priekšmetus no attāluma, dažādos apgaismojumos, dažādas krāsas priekšmetus un krāsu noskaņojumus; gaišāks, tumšāks. Redzes sajūtas sniedz informāciju par priekšmetu formu, lielumu, krāsu, palīdz orientēties apkārtējā vidē. Krāsu redzes attīstība notiek paralēli redzes asuma attīstībai.

Tauste ir bioloģisku norišu kopums, ar kuriem cilvēku organismā notiek ādas mehānisku kairinājumu uztvere un analīze. Tauste sniedz cilvēka organismam bagātīgu informāciju par priekšmetu lielumu, formu un virsmas raksturu, tāpēc ir nepieciešami vingrinājumi ar dažāda lieluma priekšmetiem, lai labāk izjustu formas nepieciešami-apaļi, stūrains, gludi, asi, raupji, pulēti, ēvelēti, neēvelēti, cieti un mīksti priekšmeti, kā arī dažādi auduma veidi. Organisms saņem bagātīgu informāciju ar taustes palīdzību, jo organismā notiek ādas mehānisko kairinājumu uztvere un analīze, tas ir bioloģisko norišu kopums, ādā ir vairākas analizatoru sistēmas, tāpēc jūt aukstumu, karstumu, sāpes.

Oža ir bioloģisku norišu kopums, ar kuriem cilvēka organismā notiek dažādu apkārtējā gaisā esošu vielu uztvere un identifikācija. Ožas receptori atšķir dažādas smaržīgas vielas pēc to molekulu telpisko konfigurāciju īpatnībām. Ar ožas palīdzību uztver dažādas smaržas patīkamas — dažādu puķu smaržas, nepatīkamas — gruzdējuma, sadeguša piena. Bioloģisko norišu kopuma rezultātā organismā notiek apkārtējā gaisā esošo vielu uztvere un identifikācija. Deguna dobumā atrodas ožas nervu galiņi, kas ar ieelpoto gaisu iekļūst deguna dobumā kairinot receptorus. Ožas sajūtas piedalās arī garšas sajūtu veidošanā, palīdz noteikt pārtikas kvalitāti, kā arī ieelpojamā gaisa kvalitāti.

Garša bioloģisko norišu kopums, ar kuriem cilvēku organismā tiek identificētas dažādas mutes dobumā nonākušas vielas. Ar garšas palīdzību var noteikt saldus, skābus, rūgtus un sāļtus produktus. Bioloģisko norišu kopuma rezultātā ar garšas orgāniem atšķiram dažādas vielas, kas saistītas ar vielu ķīmisko sastāvu un īpašībām. Galvenais garšas orgāns ir mēle ar savām garšas kārpiņām.

Dzirde bioloģisku norišu kopums, ar kuriem cilvēku organismā notiek paša ķermeņa vai apkārtējās vides akustisko svārstību uztvere un analīze. Ar dzirdes palīdzību cilvēks uztvert mūziku, dziedāšanu, skaļu un klusu runāšanu, čukstēšanu. Dzirde — bioloģisko norišu kopums, ar kuras palīdzību organismā notiek ķermeņa vai apkārtējās vides akustisko svārstību uztvere un analīze. Fonemātiskā dzirde — diferencē runas skaņas. Fonemātiskā dzirde veidojas dzīves laikā, tā ir atkarīga no runas vides, kurā bērns atrodas. Muzikālā dzirde ir tikpat svarīga kā fonemātiskā. Fonemātisko un muzikālo dzirdi veido un attīsta bērniem. Redzei un dzirdei ir pati lielākā nozīme bērnu psihiskajā attīstībā (Jonīte, 1997, 18–34).

Secinājumi.

Sensoro pieredzi bērns uzkrāj praktiski darbojoties, tā attīsta savas analīzatoriskās funkcijas. Iepazīstoties ar apkārtējo pasauli bērns izmanto maņu orgānus — redz, dzird, tausta ar rokām, garšo un izpēta. Vispārējo spēju attīstība, psihiskās izziņas procesu attīstība — sajūtas, uztvere, domāšana, priekšstati, atmiņa attīstās savstarpējā mijiedarbībā attīstot sensorās spēja.

1.3. Rotaļas un spēles bērnu attīstībā

Pedagogu uzdevums ir uzturēt un rosināt bērnu aktivitāti, attīstīt zinātkāri, sniegt zināšanas un nodrošināt saskarsmes apstākļus. Talkā nāk rotaļnodarbības, lomu spēles, jo rotaļā bērni saņem neievērojami daudz informāciju no pieaugušā un apkārtnes. Darbojoties ar dažādām lietām, bērns pats izdara dažādus atklājumus, tā gūstot zināšanas, kuras labāk paliek atmiņā, turklāt tās ir iegūtas praktiski.

Rotaļa var būt mērķtiecīga vai arī nenopietna darbība, rotaļa sniedz bērniem gandarījumu. Izdomāta situācija ir viena no rotaļas pamatprincipiem. Loti svarīga ir arī bērna brīva vēlmju izteikšana rotaļā, nenoteiktība un iniciatīva darboties. Bērniem darbojoties patstāvīgi tiek attīstītas iemaņas un prasmes ar pieaugušā darbību imitāciju un manipulāciju ar aizvietojamiem priekšmetiem. Rotaļā pats galvenais nav rezultāts, bet gan vairāk procesu, bērnu iesaistīšana un no rotaļas gūtais gandarījums (Mateusa, 2006, 42).

Rotaļa ir bērna dzīve, bērna pasaule, ko bērns uztver ar pilnu nopietnību, rotaļa nav bezjēdzīga laika nosīšana, bet gan vislielākā audzinošā nozīme. Meitenes ātrāk apgūst rotaļas darbību, zēni parasti izpēta rotaļu materiālu, tā īpatnības, līdz ar to manipulējot ar priekšmetiem var vairāk uzzināt par priekšmetiem. Rotaļā notiek domāšanas, prāta un gribas attīstība, laikus dots pieaugušā padoms, atbalsts un uzslava palīdz bērnam ātrāk attīstīt savu Es (Mateusa, 2006, 44–45).

Rotaļā bērns modelē dzīvi, attēlo dažādas dzīves norises, izvēlas līdzekļus savai darbībai, uzņemas lomas, kuru izpildi pārdzīvo. Ar rotaļas palīdzību bērns sevi pārbauda un pierāda, ko zina, ielūkoties savā un citu uzvedībā, iemācās, kā izturēties vienam pret otru.

Bērni mācās dramatisēt, parādot konflikta vai sadarbības situācijas. Rotaļa ir daudzfunkcionāla tā bērnu attīsta, māca, audzina, socializē, uzjautrina, ārstē, pilnveido (Dzintere, Stangaine 2007,19). Rotaļās darbojoties kopā ar pieaugušo tiek apmierinātas bērna sociālās vajadzības, tāpat bērni savā starpā organizē īpašu rotaļu dzīvi, iedalot sev pieaugušo lomas (Plaude, 2008, 7). Rotaļa ir logs uz pasauli, veicinot bērna intelektuālo izaugsmi, rotaļa nodrošina ērtu un atvieglotu atmosfēru, kurā bērni var mācīties risināt dažādas dzīves problēmas (Fergus, Hughes, 1999,18).

Rotaļa palīdz bērnam atcerēties pagātnei, palīdz ieskatīties nākotnē, rotaļā veidojas bērna raksturs, viņa vērtību orientācija, tā ir brīnišķīga komunikācijas, domāšanas skola (Dzintere, Stangaine, 2005, 25).

Rotaļa ir noteikts darbības veids, kas atplaukst bērnības gados un pavada cilvēku visu tā dzīvi. Jēdzieniem «rotaļa» un «spēle» ir dažādi skaidrojumi. Rotaļa ir brīva bērnu darbība bez konkrēta mērķa. Spēlēm ir īpaši paņēmieni un noteikumi, kas noris savstarpēju sacensību veidā, kuri nosaka un iezīmē sākumu un beigas. Noteikumi nosaka arī to, vai spēle būs tāda pati kā iepriekš vai arī mainīsies. Rotaļas sekmē ne tikai katra bērna spēju attīstību, bet arī māku ātri pieņemt lēmumu, ieaudzina patstāvību, iniciatīvu un taktisko domāšanu.

Rotaļa ar savu atvērtību, daudzpusīgajām funkcijām piesaista pedagogu, psihologu, filozofu, sociologu, etnogrāfu, mākslas zinātnieku, biologu uzmanību. Rotaļa var būt kā metode, kā līdzeklis, kā nodarbību organizēšanas forma. Rotaļas un spēles rada labvēlīgu emocionālu fonu, kas palīdz sekmīgi veidot prasmes un iemaņas. Rotaļas ir dinamiskas, izraisa interesi un aktivitāti, labvēlīgi ietekmē attīstības procesu. Ar rotaļas palīdzību bērni apgūst valodu, savstarpējo attiecību pieredzi, morāles normas, praktiskās un intelektuālās darbības veidus, kuri ir izstrādāti cilvēces vēstures daudzos gadsimtos (Stangaine, 2015, 24– 61).

Izvēloties pirmsskolas vecuma bērniem atbilstošu rotaļu darbību, pedagogam labi jāpārzina rotaļu klasifikācija. D.Dzintere un I.Stangaine norāda, ka rotaļu klasifikācijā ir dažādas pieejas (skat.2.tabulu 1.pielikumā) (Dzintere, Stangaine, 2005, 28).

Spēle ir ar noteikumiem, kurā galvenais ir sociālā mijiedarbība, apzināta sociālo modeļu imitācija. Spēlei ir dominējošā nozīme psihes attīstībā, attīsta visu pašregulācijas sistēmu, gribas un mijiedarbības prasmes. Spēles ir labs, brīvā laika un atpūtas izmantošanas līdzeklis, mācību spēle — veicina nepieciešamo zināšanu un prasmju apguvi, simboliskās spēles — izmanto dažādus simbolus (Mateusa, 2006, 43).

Ja bērnam ir radīti un pieejami visi nepieciešamie apstākļi, var novērot intensīvu sensoro spēju attīstību, kas nosaka bērna uztveršanas attīstību. Dominējošā sensorajā attīstībā ir priekšmetu uztvere (Под ред. Венгера, 1989, 224). Darbojoties ar priekšmetiem, pamazām iepazīstot priekšmetu īpašības, kas bērnam ļauj iepazīt krāsas, formas, lielumu līdz ar to sāk sensori attīstīties. Piemēram, bērns viegli atšķir mazu

karoti, jo ar to pats ēd, no lielas, kuru lieto pieaugušie. Priekšmetu formu un lielumu bērns izprot un nosaka pareizi, ja darbojas praktiski. Bērns domā darbojoties, tāpēc prāta attīstība notiek darbības procesā. Bērnam vairāk ir jāpieskaras priekšmetiem, un aktīvi tos izpētīt, izpētīt to īpašības, sākumā bērns rodas konkrēti priekšstati par atsevišķiem priekšmetiem, tikai pēc tam pakāpeniski veidojas priekšstati un izpratne. Bērniem ir nepieciešama spēlēšanās visu laiku, bērns nepieņem, ja tiek mainīta darbība. Uztvert priekšmetu krāsu bērnam ir grūtāk, nekā priekšmeta lielumu, tāpēc jāizvēlas divi dažādas krāsas priekšmeti, piemēram, sarkans–dzeltens, oranžs – zaļš, dzeltens – zils, balts – violets, dzeltens – melns. Jaunākie atklājumi liecina, ka priekšmeta formu, ko bērns apgūst vispirms ir aplis, pēc tam četrstūris, un visbeidzot trīsstūris. (Пилюгина, 1996,112).

Lai bērns labāk atšķirtu krāsu, attīstītu domāšanu, pirkstiņu veiklību ieteicams bērnam piedāvāt formu kastes. Ļoti labi, ja kā aktivitāšu centrs ir galds, kura virsmā ir iestrādātas dažādu formu rotaļlietas–figūriņas, sviras, pogas, jo darbošanās pie šāda aktivitāšu galda attīsta roku smalko motoriku, domāšanu, redzi un dzirdi (Saltā, konsultē Zande, Kluša, 2005, 50–51).

Bērnam rotaļās ikdienā būtu jāpavada 7–8 stundas, viens pats mazais spēj rotaļāties tikai 5–15 minūtēm, tāpēc rotaļas vada pieaugušie (Tomele, 2006, 46-7). Bērns ir ļoti aktīvs un ātrs, pieaugušajam diez vai būs iespējams mazināt bērna tempu, pats galvenais ir rosināt iesākto pabeigt un tikai tad sākt kaut ko no jauna. Svarīgi atcerēties, ka rotaļām un priekšmetiem jābūt tādiem, kas rosinātu bērnu darboties patstāvīgi (Tomele, 2006, 52–53).

Emocionāli pats pievilcīgākais darbības veids bērniem ir rotaļa, bērns ir spiests darīt tā, kā prasa rotaļas noteikumi, loma, sižets, rotaļu biedri. Rotaļā bērns apgūst neatlaidību, disciplinētību un pašregulāciju (Vecgrāve,2005,186).

Rotaļspēles ir it kā starp radošajām rotaļām un rotaļām ar noteikumiem. Rotaļspēles ir arī pieaugušo izdomātas spēles, to noteikumi ir virzīti uz bērnu radošās darbības sekmēšanu. Piemēram, rotaļspēle „Daudzkrāsainie ziedi”, kur bērni, ievērojot spēles noteikumus, sakārto dažādus ziedus, izdomā tiem nosaukumus utt. (Dzintere, Stangaine, 2012).

Lomu — sižeta rotaļas nozīmīgākās no radošajām rotaļām, rotaļu pamatā ir loma un sižets. Spēlējot ārstus, policistus u.c., bērni uzņemas pieaugušā lomu, tā var uzzināt un saprast bērna iekšējo pasauli, intereses, pārdzīvojumus. Meitenes vairāk spēlē ģimeni, zēni vairāk attiecības starp vecākiem un bērniem, cilvēku un dzīvnieku attiecības.

Dramatizācijas rotaļas jeb režisoriskās rotaļas — ir līdzīgas lomu rotaļām. Atšķirība tā, ka rotaļām ir zināms scenārijs pēc literārā darba, kas rotaļas gaitā var mainīties. Režisoriskajās rotaļās izmanto sīko rotaļlietu komplektus, bērni paši rotaļlietām piedēvē dažādas nozīmes, sarunājas ar tām. Šīs rotaļas sauc par režisoriskajām, tāpēc, ka bērns it kā veic režisora lomu.

Celtniecības jeb konstruktīvās rotaļas — ļoti tuvas lomu rotaļām, kurās bērni attēlo ārējo pasauli pēc savas iztēles — būvē dažādas celtnes, izmantojot dažādus pieejamos priekšmetus. Bērniem ir savs mērķis un motivācija, kur pieaugušais neiesaistās un netraucē, jo tā tiek pārtraukta bērnu doma, līdz ar to tā netiek attīstīta.

Radošā rotaļa — visspilgtāk radošajās rotaļās atklājas bērnu savstarpējās attiecības, tā ir pašu bērnu virzīta darbība bez stingri izdalītiem rotaļas noteikumiem. Visspilgtāk bērnu savstarpējās attiecības un to dažādība vērojama uzsākot rotaļu–lomu, un rotaļlietu sadalē. Rotaļas procesā var novērot kāda ir bērnu savstarpējā sadarbība, iejūtība un prasme aizstāvēt savu viedokli un ieklausīties citos rotaļu biedros (Dzintere, Stangaine, 2012).

Rotaļspēlēm ir sava attīstības secība:

- bērns izrāda vēlmi rotaļāties, izpildīt rotaļu darbību;
- bērns cenšas izpildīt noteikumus, attēlo rotaļu darbības daudzveidīgāk, izrāda iniciatīvu attieksmē pret rotaļspēles un rotaļbiedru izvēles;
- bērns rotaļājas patstāvīgi, pats dažādo rotaļu darbības, uzdevumus un izrāda zināmu jaunradi.

Rotaļspēles struktūras attēlojums shematiski (skat. 2.attēlu).

2. attēls Rotaļspēles struktūra (Dzintere, 2007).

Pieaugušā loma rotaļspēlēs ir vērot un analizēt bērnu savstarpējās attiecības, izprast atsevišķu bērnu rīcību. Konkretizēt un atcerēties rotaļspēlēs situācijas, kurās izpaužas izpalīdzība, iejūtība un nevēlēšanās piekāpties, palīdzēt, novērot emocionālo klimatu, izzināt kādi faktori to ietekmē — pozitīvi iejūtīgs, saprotošs, draudzīgs vai saspringts, konfliktējošs. Bērnu pašapziņas celšanā ievērot tos bērnus, kuri nekad necenšas pretendēt uz galvenajām lomām, ievērot tos bērnus, kuri vienmēr pretendē uz galvenajām lomām, nosaka rotaļspēles gaitu. Ievērot un atcerēties, kas izsauc bērnus, rotaļspēles gaitā, konfliktus un bērnu

egocentriskās noslieces. Ņemot vērā bērnu vienlīdzību un pozitīvo savstarpējo sadarbību, pedagogam iejūtīgi, pārdomāti mainīt bērnu grupiņas, cenšoties saprast bērnu grupiņu apvienošanās motīvus, jo parasti grupiņās apvienojas vieni un tie paši bērni, nepieļaut fizisko un vārdisko vardarbību pārrunāt to, iesaistīt bērnus konkrētās praktiskās situācijās– rotaļspēlēs.

Ar bērniem iepriekš pārrunājot, skaitot dažādus skaitāmpantiņus godīgi sadala lomas, vai arī pedagogs iesaka bērnam lomu, lai attīstītu un nostiprinātu tādas īpašības, kuras nav pietiekami attīstītas (Dzintere, Stangaine, 2012).

Sensoro spēju attīstībā galvenā un visefektīvākā bērnu organizācijas forma ir rotaļspēlēm, kas vienlaicīgi izpilda vairākas funkcijas:

- attīsta sensorās spējas,
- bērns darbojas ar sensoriem priekšmetiem,
- īpašs diagnostikas līdzeklis,
- saskarsmes līdzeklis, kura centrā ir bērna Es,
- emocionālais aspekts- vēlme darboties,
- kognitīvais aspekts– bērna sadarbība ar bērnu, bērna sadarbība ar pieaugušo,
- darbojoties ar dažādiem materiāliem, tiek vingrinātas sensorās spējas,
- sensorajās spēlēs iegūtās zināšanas tiek nostiprinātas ikdienas dzīvē,
- lai sasniegtu vēlamu rezultātu pedagogam sensoro spēļu gaitā ir svarīgi izdalīt spēles uzdevumus, noteikumus, darbības, radīt rotaļas situāciju (Jonīte,1997,47).

Secinājumi.

Ļoti nozīmīgas bērna dzīvē ir rotaļas, rotaļas attīsta bērnu emocionalitāti, iztēli, simbolisko domāšanu. Rotaļā bērns attīsta savu personību, prasmes un iemaņas, zināšanas, gūst dzīves pieredzi, izzina savas nepieciešamības pēc jaunā nezināmā. Lomu rotaļspēlēs bērns iejūtas dažādās lomās, radošās rotaļas palīdz bērnam sadarboties, aizstāvēt savu viedokli. Konstruktīvajās rotaļspēlēs bērns mērķtiecīgi darbojoties nonāk pie mērķa. Dramatizācijas rotaļās bērns pats ir režisora lomā.

1.4. Sensoro spēju sekmēšana didaktiskajās spēlēs un rotaļās

Psihologi un pedagogi uzskata, ka divgadīgiem bērniem pats labākais laiks ir sensorajai audzināšanai un attīstībai, bez kuras nav iespējama bērna prāta attīstība. Šajā vecumā bērnam ļoti aktīvi attīstās uztvere, kas saistīta ar konstruktīvo un māksliniecisko darbību (Бине,1999, 431).

Sensorajai attīstībai un mācīšanai nodarbībās tiek izmantotas didaktiskās spēles. Didaktiskajās spēlēs un vingrinājumos- zīmējot, veidojot, aplicējot, konstruējot, rotaļājoties, bērnam ir vieglāk visu uztvert un atcerēties. Pats svarīgākais uzdevums pedagogam-pārdomāt rotaļnodarbību ar nepieciešamajiem materiāliem, lai bērni varētu mērķtiecīgi darboties un panāktu vēlamu rezultātu. Bērns spēlējoties ar konkrētiem priekšmetiem, rotaļlietām mācās izprast to īpašības — lielumu, formu, un pēc tam krāsu, ir svarīgi pareizi sameklēt didaktisko materiālu, lai rotaļlietas piesaistītu bērna uzmanību (Забрамная, 1998,64).

Darbība ar priekšmetiem ir galvenā darbības forma divgadīgajiem bērniem, tāpēc ir svarīgi izvēlēties pareizās spēles un mantiņas — bumbas, kubi, piramīdas, mazās rotaļu lelles (labi, ja tās būtu no koka un dažāda lieluma), dažādu ģeometrisku formu dēlīši, dažāda izmēra celtniecības materiāls.

Didaktiskās spēles attīstās patstāvība, aktivizējas domāšana un runa, didaktiskais uzdevums un saturs ir virzīts uz bērna izzinošo darbību. Par didaktisko spēļu nozīmi sensorajā attīstībā var iepazīties ārzemju autoru T.M. Bondarenko, L.A. Vengera, Z.M Boguslavskajas, V.V. Gerbova, G.A.Širokova darbos.

Didaktiskajām spēlēs ir liela pedagoģiskā vērtība, jo tā prasa no bērniem uzmanību, koncentrēšanos un spēju iegaumēt noteikumus, prāta saasināšanu, uzdevuma izpildes kārtību, pārvarēt grūtības. Ar didaktisko spēļu palīdzību bērni iemācās ar dažādiem ekonomiskajiem un racionāliem paņēmieniem atrisināt prāta un praktiskos uzdevumus, tāpēc spēlēm ir attīstoša nozīme. Jāpauž, lai didaktiskās spēles vispusīgi attīstītu bērnu, bet nevis atsevišķas prasmes un zināšanas. Pēc A.K. Bondarenko domām, didaktiskā spēle ir grūts pedagoģiskais darba process, kas saistīts ar didaktisko spēļu apmācības metodiku un mācību formu un bērna patstāvīgo darbību (Бондаренко,2004,207).

Strādāju ar 2–3 gadīgiem bērniem, bērniem ir dažādas prasmes un iemaņas, tas ir atkarīgs no tā, cik lielā vērtība bija pievērsta bērna prasmju un iemaņu attīstībai ģimenē. Bērna attīstība lielā mērā ir atkarīga no pieaugušā, jeb vecāku līdzdalības kopīgās nodarbēs un rotaļās. Bērnu attīstību veicina jebkuras nodarbes kopā ar bērnu mājās, vai pastaigu laikā. Svarīgs ir arī dienas režīms, kurā savs laiks ir grāmatu apskatīšanai, priekšā lasīšanai, dziedāšanai, runāšanai un rotaļām ar dažādiem priekšmetiem, pastaigai dabā, vērojumiem dabā. Jauniem iespaidiem un situācijām arī ir liela nozīme bērna attīstības veicināšanā, svarīgi lai jaunās situācijas bērns uztvertu pozitīvi. Ļoti svarīga bērna attīstībā ir arī saskarsme ar citiem, pakāpeniski paplašinot saskarsmes loku, tas var būt pagals, kur bērni rotaļas un spēlējas smilšu kastē, draugu un paziņu bērni.

Ļoti svarīgi, ja pirmajos divos līdz trīs bērna dzīves gados vecāki pavada pietiekoši daudz laika kopā ar savu mazuli. Diemžēl vecāki ir aizņemti darbā, kas negatīvi ietekmē bērna

attīstību. Bez tam arī jāatceras, ka pārlietu lielā aprūpe un rūpes par mazuli, bremzē bērna attīstību, māmiņa izdara visu bērna vietā, pat mantiņas sakārto pēc rotaļāšanās. Pēc spēlēšanās vajadzētu rosināt un parādīt bērnam, ka mantiņas jāieliek atpakaļ rotaļlietu kastē, no kuras tās tika izņemtas (Tomele, 2006, 46).

Bērna redzeslokā nonāk arvien vairāk dažādu priekšmetu, līdz ar to rodas arī interese par to cēloņsakarībām, jūt vajadzību pēc jaunām zināšanām, bērnu sāk interesēt priekšmetu īpašības — forma, krāsa, lielums u.c. Bērns kļūst arvien patstāvīgāks un balstās uz savu pieredzi, bet neskatoties uz to vecāki tiek mīļi gaidīti kopīgās rotaļās. Ieteikumi kā rotaļāties kopā ar bērnu:

- Bērnam patīk dažādas kustību aktivitātes, tāpēc mazajam rotaļlaukumā jāļauj uzkāpt, nokāpt, nošļūkt, cik bērns vēlas, kopā ar bērnu „sacensties” skriešanā — izvēloties atbilstošu vietu.
- Pastaigas laikā kopā ar bērnu imitēt putnu lidojumu, zaķa lēkāšanu un austiņu kustināšanu un citas darbības, klausoties dažādus skaitāmpantiņus.
- Bērnam ļoti patīk darboties ar sadzīves priekšmetiem—ar lupatiņu saslaucīt izlietu ūdeni, liet un bērt dažādas vielas, slaucīt ar birsti grīdu.
- Bumbu mešana un ķeršana no neliela attāluma, var arī mēģināt bumbu iemest kastē, kura ir kā mērķis.
- Rotaļās ar klucīšiem, bērni uzzina no vecākiem, kā var izveidot vilcieniņu, mašīnu, sētu u.t.t.
- Darbojoties ar lielajiem lego klucīšiem, galvenais ir bērnu roku stiprums un salīdzināšanas spējas, sapratne par klucīšu savienojumu pēc krāsas un formas.
- Svarīga ir arī darbošanās ar zīmuļiem, plastilīnu, pirkstiņkrāsām, bērns nemanot tiek ievadīts vizuālās mākslas pasaulē, bērnam jāļauj brīvi darboties, attīstot roku un pirkstiņu veiklību, prasmi nosaukt ko uzzīmējis. Darbojoties ar plastilīnu tiek apgūtas pašas vienkāršākās veidošanas darbības—plastilīna nokniebšana, mīcīšana plaukstā vai ar pirkstiņiem, ripināšana, spiešana, jo tad var labāk kaut ko izveidot. Pārrunas, par to, kas izveidots.
- Mācīt bērnam šķirot rotaļlietas, dabas materiālu—zīles, kastaņas, čiekurus, nosakot lielumu, krāsu un formu.
- Puzles likšana — pirmajām puzlēm ir jābūt ar palieliem rokturīšiem, sākumā puzle sastāv no trīs daļām un pietiekoši liela, ja bērns ir izpratis salikšana būtību, pamazām palielina daļu skaitu. Pēc tam, kad attēls ir salikts, vajag kopīgi apskatīt un pārrunāt.
- Kopīgi ar bērnu jāveido sižeta rotaļas, kurās var iesaistīt „runājošās” lelles, jo bērns tās uztver ļoti nopietni. Iekrauj mašīnā klucīšus, aizved un uzceļ māju, kurā dzīvos kāds no

dzīvniekiem, māja jāuzceļ tā lai dzīvnieciņš tur varētu ietilpt, tāds var būt viens no sižetiem.

- Svarīgi šajā vecumā ir grāmatu skatīšanās un lasīšana, jo bērns ne tikai skatās attēlus grāmatā, bet arī klausās lasīšanā. Tekstam jābūt vienkāršam un saprotošam, var izmantot grāmatas ar pīkstuli. Lai bērns ne tikai klausās un apskata attēlus, bet var arī darboties- pīkstināt.
- Svarīga šajā vecumā ir mūzikas klausīšanās, dziedāšana un dejošana. Pats galvenais izvēlēties atbilstošu mūziku bērna vecumam, ja ir kāds mūzikas instruments, dod bērnam, lai viņš varētu līdzdarboties. Mācās vienkārša bērnu dziesmiņas, piemēram, „Kaķīts mans.”
- Ļoti svarīga arī ir pasākumu apmeklēšana, kuros piedalās bērni no dažādām pirmsskolas iestādēm, labāk izvēlēties tādus pasākumus, kur bērns var līdzdarboties, jo bērnu uzmanība un uztvere ir vēl īslaicīga (Tomele, 2006, 47).

Nenodarbošanās ar bērnu, grāmatiņu nelasīšana priekšā, pasaku nestāstīšana, izolācija no apkārtējās vides, nerunāšana ar bērnu, stingri sodi, autoritatīva vecāku uzvedība iespaido bērna intelektuālo attīstību, tie ir faktori, kas neveicina bērna intelektuālo attīstību. Bērnam nepietiek tikai ar fizioloģisko pieeju- ēšanu un apģērbšanos. Agrīno attīstību noslēdz trešais dzīves gads. Viss, ko bērns šajā laikā ir apguvis, kas noticis, vai arī nav apgūts un nav noticis, tieši vai netieši ietekmē bērna turpmāko attīstību. (Tomele, 2006, 52-53).

Secinājumi.

Rotaļās, spēlēs un rotaļnodarbībās darbojoties ar dažādu krāsu, lieluma priekšmetiem, pastaigās vērojot krāsas dabā, krāsojot, darbojoties ar dažādiem dabas materiāliem, aplicējot, veidojot veicina bērnu vispārējo un sensoro attīstību. Didaktiskajām spēlēm ir liela nozīme bērna izzinošā darbībā, patstāvības attīstībā, runas un domāšanas aktivizēšanā. Iepazīstot arvien vairāk dažādus dažāda lieluma, krāsas priekšmetus, bērnam rodas interese par to cēloņsakarībām un rodas vajadzība pēc jaunām zināšanās, bērns kļūst patstāvīgāks un balstās uz savu pieredzi, attīsta sīko un lielo muskuļu precīzas kustības.

2. Empīrisks pētījums par 2 — 3 gadīgu bērnu sensoro spēju attīstības sekmēšanas iespējām spēlēs un rotaļās

2.1. Pētījuma norise un izmantotās metodes

Pētījuma mērķis: Atlasīt un pārbaudīt metodes bērnu sensorās attīstības veicināšanā rotaļās, spēlēs, rotaļnodarbībās, izmantojot dabas materiālus.

Darbā tiek pievērsta uzmanība bērnu vispārīgai attīstībai kā galvenajam faktoram, kas arī nosaka bērna turpmāko sensoro spēju attīstību, uzsverot apkārtējās vides un audzināšanas lomu, dabas vērošanu, darbošanos ar dažādiem dabas materiāliem, pedagoģisko pasākumu kopums dažādojot un uzlabojot pedagoģisko darbu.

Pētījumā piedalījās 15 2 — 3 gadīgie bērni. Bērniem nedrīkst rasties iespaids, ka viņus pārbauda, novēro, pārbaudot un izzinot bērnu prasmes, iemaņas un attīstības līmeni nepieciešama:

- individuāla pieeja bērnam;
- efektīvu saprotamu uzdevumu sameklēšana,
- precīzu jautājumu uzdošana, precīzi izskaidrot katru pildāmo uzdevumu,
- nepieciešamo materiālu sagatavošana .

Bērnam, iesaistoties sistemātiskā mācīšanās procesā, jāstopas ar ļoti daudzām jaunām lietām un parādībām. Šis laiks bērnam ir sarežģīts, jo zināmā mērā bērnam notiek sarežģītas sociāli psiholoģiskas pārmaiņas. Pēc definīcijas adaptācija ir “ pielāgošanās (arī pielāgošana) jaunajai situācijai, prasībām, noteiktiem apstākļiem, kas nepārtraukti mainās; ar negatīvo, nelabvēlīgo faktoru pārvarēšanu saistīta piemērošanās videi. Adaptācija sekmēja organisma darbības uzturēšanu” (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. 2000, 247,8).

Pirmsskolas izglītības programmas mērķis ir attīstīt katra bērna aktivitāti- ētiski estētisko, intelektuālo, fizisko — veidojot iekšēju vēlmi izzināt apkārtējo pasauli un apgūt pieaugušo radīto pieredzi (Lieģeniece,1992, 135, 51).

Tā kā bērni ir ļoti dažādi, ar dažādām prasmēm un iemaņām, pētījums notika trīs posmos:

- Pirmajā posmā tika novērotas un fiksētas bērnu zināšanas, sensorās prasmes, prasme darboties ar dažāda lieluma un krāsas priekšmetiem, rotaļlietām.
- Otrajā posmā tika izmantotas dažādas rotaļas, spēles, dažādi uzdevumi sensoro spēju attīstībai, kuru veikšanai nepieciešama uzmanība, rūpība, kas attīsta bērna prasmes un iemaņas, veicina noturību, attīsta domāšanu, atmiņu, emocijas, iztēli.

- Trešajā posmā tika apkopoti novērojumi, kā mainījušās bērnu zināšanas, prasmes iemaņas, sensorās spējas ārpusnodarbībās, pastaigās un rotaļājoties, rotaļlietu un dažāda lieluma, krāsas priekšmetu pareizā izvēlē.

Pētījuma metodes: pedagoģiskā novērošana, pedagoģisko situāciju analīze, bērnu darbu un doto uzdevumu analīze, datu statistiskā apstrāde.

Teorētiskajā pētījumā— tika izzināti ar dažādu autoru ieteikumiem, kas palīdzēja iegūt informāciju par izpētāmo tēmu, palīdzēja izzināt pedagoģiskās iedarbības efektivitāti, citu pedagogu ieteikumi kādus uzdevumus, rotaļas un spēles izvēlēties, lai attīstītu bērnu sensorās spējas, prasmi darboties kolektīvā un individuāli.

Empīriskās metodes. Pedagoģijas pētniecībā izmanto trīs veidu metodes – vispār teorētiskās pētīšanas metodes, empīriskās metodes un **matemātiskās metodes**. Katrai metodei ir noteikta sava darbība. Pie visvairāk izplatītajām empīriskajām metodēm, ko izmanto pedagoģiskās pieredzes izpētē, pieder: novērošana, pārrunas, anketēšana, intervija u.c.

Novērošana — ir viena no visizplatītākajām pedagoģisko pētījumu metodēm. To plaši lieto pedagoģiskajā praksē. Tā palīdz pedagogam iepazīt savus audzēkņus tiešā uztveres ceļā dabiskos apstākļos. Būdamā šķietami vienkārša, pētnieciskā novērošana ir zināmā mērā sarežģīta. Šīs metodes grūtības ir galvenokārt tās, ka novērojumam jācenšas virzīt savu uzmanību uz tām pedagoģiskā procesa vai parādības pusēm un detaļām, kas atbilst novērošanas mērķim, vienlaikus aptverot visu pedagoģisko procesu(Albrehta, 1998, 32).

Noderīga izpētes metode ir **eksperiments**. Eksperimentus var veikt vairākās sērijās, kurām ir atšķirīgi uzdevumi. Bērnam tiek piedāvāts konstatēt atšķirību starp dažādiem priekšmetiem-formu, krāsu, lielumu, kā arī radīt dažādas situācijas rotaļās un spēlēs, lai sekmētu sensoro attīstību. Didaktiskās rotaļas un spēles palīdz bērnos attīstīt psihiskās īpašības — uzmanību, atmiņu, vērīgumu, atjautību.

Pedagoģiskais eksperiments — viena no zinātniskās izziņas metodēm. Te parādās aktīva pētnieka līdzdalība situācijā, reģistrējot atbilstošas izmaiņas pētāmajā objektā. Eksperimenta būtiska sastāvdaļa ir novērošana, izmantojot dažādus veidus: pārrunas, uzdevumus, rotaļas un spēles bērnu sensoro spēju, prasmju, zināšanu, un dažādu iemaņu attīstībā (Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca 2000,8).

Spēlējot dažādas spēles un rotaļas, ārpus nodarbībās, pastaigas laikā tiek izzināta bērnu sensoro spēju attīstība. Katru dienu tiek veikta bērnu izpēte un rezultāti fiksēti, lai izzinātu, kas mainījies bērnu attīstībā, prasmēs un iemaņās, sensorajā attīstībā. Izpēte ir nepieciešama arī tāpēc, lai zinātu kādus uzdevumus, kādas spēles un rotaļas izvēlēties. Spēles sensoro spēju attīstībā skatīt Pielikumā Nr.3.

2.2.Pētāmās grupas raksturojums

Pirmsskolas iestādes divgadīgo grupiņu apmeklē 15 bērni, bērni ir kustīgi, ļoti patīk rotaļāties un spēlēties. Savās rotaļās izmanto dažāda lieluma un krāsas priekšmetus, zēniem pārsvarā patīk darboties ar mašīnām, traktoriem, būvēt ceļus, pārvadāt dažādus materiālus. Meitenes vairāk rotaļājas ar lellēm pārgērbj tās, liek gulēt, ēdina izmantojot dažāda lieluma un formas traukus, augļu un ogu, dārzeņu mulāžas. Labprāt darbojas ar dabas materiāliem, plastilīnu, krāso ar pirkstiņu krāsām, ceļ pilis smilšu kastē, pēc tam krāso smiltīs uzcelto.

Rotaļājoties bērns, kurš ir augošs cilvēks, izmēģina savus spēkus, un patstāvīgi rīkojas ar saviem veidojumiem. Bērnu darbošanos skatīt 5. pielikumā.

Bērniem ir dažādas zināšanas par priekšmetu lielumu, krāsām, dažādas prasmes darbojoties ar dažāda lieluma, dažādas formas un krāsas priekšmetiem, krāsām, plastilīnu, krāsu atšķiršanā.

Grupas bērnu raksturojumi. **Bērnu vārdi mainīti.**

Dāvis — pirmsskolas iestādi apmeklē pirmo gadu, bērna vecums— divi gadi un trīs mēneši. Sīkā pirkstu muskulatūra daļēji attīstīta. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Vārdu krājums neliels, grūtības rada citvalodība, jo ģimenē runā krievu valodā. Spēj strādāt pastāvīgi. Rotaļās jūtās drošs. Otrais bērns ģimenē.

Kate — pirmsskolas iestādi apmeklē pirmo gadu, bērna vecums— divi gadi. Ļoti vājas pašapkalpošanās prasmes, vāji attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra. Meitene ļoti kautrīga, vājas saskarsmes prasmes, rotaļās jūtas nedroši, bailīgi. Neliels vārdu krājums. Ģimenē vienīgais bērns.

Una — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada sešiem mēnešiem. Labi attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra, mērķtiecīgi veic darbības ar sīkiem priekšmetiem. Spēj darboties patstāvīgi, veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Vārdu krājums neliels, atbilst ikdienas vajadzībām. Kopējās rotaļās iesaistās aktīvi. Vienīgais bērns ģimenē.

Andis — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada sešiem mēnešiem. Vāji attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra. Grūtības sagādā darbības ar sīkiem priekšmetiem. Nespēj veikt vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Vārdu krājums neliels, vārdu izruna nesaprotama. Spēlējas individuāli, neiesaistās kopējās rotaļās. Ģimenē trešais bērns.

Olga — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada pieciem mēnešiem. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Vāji attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra, nepatīk darboties ar sīkiem priekšmetiem. Vārdu krājums atbilst ikdienas vajadzībām. Kopējās rotaļās piedalās labprāt, bet ātri viss apnīk. Otrais bērns ģimenē.

Renāte — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada astoņiem mēnešiem. Daļēji attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Vārdu krājums atbilst ikdienas vajadzībām. Nepatīk iesaistīties nodarbībās, rotaļās, patīk visu vērot no malas. Ģimenē otrais bērns.

Līga — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada sešiem mēnešiem. Daļēji attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra. Nepatīk darboties ar sīkiem priekšmetiem. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Vārdu krājums neliels. Rotaļās iesaistās ar prieku. Trešais bērns ģimenē.

Lita — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada sešiem mēnešiem. Attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Aktīva visur grib iesaistīties, bet ātri apnīk, pārslēdzas uz citu nodarbi. Vārdu krājums neliels. Vecākais bērns ģimenē.

Patrīcija — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada sešiem mēnešiem. Vāji attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra. Nepatīk darboties ar sīkiem priekšmetiem. Vājas pašapkalpošanās iemaņas. Vārdu krājums mazs, izruna neskaidra. Rotaļās darbojas līdzī. Sarunās bieži izmanto angļu valodas vārdus. Nesavaldīga, agresīva. Ģimenē vienīgais bērns.

Katrīna—pirmsskolas iestādi apmeklē pirmo gadu, bērna vecums — divi gadi četri mēneši. Grūts adaptācijas periods. Sīkā pirkstu muskulatūra vāji attīstīta. Neveic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Vārdu krājums neliels, izruna skaidra. Kopējās rotaļās un aktivitātēs piedalīties negrib, patīk vērot visu no malas. Vienīgais bērns ģimenē.

Inta — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada sešiem mēnešiem. Sīkā pirkstu muskulatūra attīstīta. Veic pašapkalpošanās darbus. Mērķtiecīgi patīk darboties ar sīkiem priekšmetiem. Vārdu krājums neliels, daudzus vārdus runā angļu valodā. Izruna skaidra. Aizrautīgi iesaistās rotaļās, līdere. Brīžiem ļoti nesavaldīga. Grib būt visur pirmā. Vienīgais bērns ģimenē.

Mārtiņš — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada septiņiem mēnešiem. Attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Patstāvīgs. Aktīvi iesaistās visās rotaļās. Vārdu krājums atbilst ikdienas vajadzībām, izruna skaidra. Otrais bērns ģimenē.

Liene — pirmsskolas iestādi apmeklē otro gadu no viena gada septiņiem mēnešiem, pirmsskolas iestādi apmeklē neregulāri. Sīkā pirkstu muskulatūra vāji attīstīta. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Vārdu krājums neliels, izruna neskaidra. Patīk iesaistīties rotaļās. Ātri satraucas, ja kas neizdodas. Vienīgais bērns ģimenē.

Krists — pirmsskolas iestādi apmeklē pirmo gadu, bērna vecums- divi gadi četri mēneši. Vāji attīstīta sīkā pirkstu muskulatūra. Nepatīk darboties ar sīkiem priekšmetiem. Veic vienkāršus pašapkalpošanās darbus. Vārdu krājums atbilst ikdienas vajadzībām, izruna neskaidra. Runā latviešu un krievu valodā. Darbojas līdzī visās rotaļās, aktivitāti neizrāda. Vienīgais bērns ģimenē.

Guntis — pirmsskolas iestādi apmeklē pirmo gadu, bērna vecums—divi gadi divi mēneši. Ļoti smags adaptācijas periods. Sīkā pirkstu muskulatūra vāji attīstīta. Veic vienkāršus

pašapkalpošanās darbus. Vārdu krājums atbilst ikdienas vajadzībām, izruna skaidra. Nepatīk nekur iesaistīties, ātri uztver jaunu informāciju. Kautrīgs. Otrais bērns ģimenē.

Lai izvērtētu bērnu sensorās spējas, sensoro spēju attīstību, tiek izvirzīti kritēriji. Pedagoģs vēro bērnu sensoro spēju attīstību rotaļnodarbībās, organizējot spēles un rotaļas, bērnu brīvajā darbībā rīta un pēcpusdienas cēlienos, pastaigas laikā. Izvirzītie kritēriji palīdzēs veikt darba pētījumu:

1. Saklausa un prot atdarināt dažādu dzīvnieku, putnu, transportlīdzekļu skaņas;
2. Saklausa skaļu un klusu skaņu;
3. Prot atrast līdzīgus priekšmetus un sargrupēt pēc formas;(riņķis, kvadrāts, trijstūris)
4. Prot atrast līdzīgus priekšmetus un sargrupēt pēc lieluma;
5. Prot atrast līdzīgus priekšmetus un sargrupēt pēc to īpašībām; (ciets, mīksts, ass, gluds)
6. Uztver un atšķir pamatkrāsas; (sarkans, dzeltens, zils)
7. Sagaršo un atšķir garšas; (skābs, salds)

Vērtējums 3 – labi, 2 – vidēji, 1 – bieži kļūdās, 0 – neprot

Pētījuma sākumā iegūtie dati atspoguļoti 3. tabulā.

3. tabula. Bērnu sensoro spēju izvērtējums pētījuma sākumā

	Dzird e	Redze	Tauste	Garša				
Bērnu vārdi	Saklausa un atdarina dzirdētās skaņas(<i>d zīvnieki, putni, transport līdzekļi</i>)	Saklausa klusu, skaļu troksni	Priekšmetu grupēšana pēc formas (<i>riņķis, kvadrāts, trijstūris</i>)	Priekšmetu grupēšana pēc lieluma	Uztver, un atšķir pamatkrāsas (<i>Sarkans, dzeltens, zils</i>)	Priekšmetu grupēšana pēc to īpašībām (<i>ciets, mīksts, ass, gluds</i>)	Sagaršo un atšķir garšas(<i>salds, skābs</i>)	Kopā
Dāvis	2	2	2	3	2	2	3	16
Kate	2	3	2	1	2	1	3	14
Una	3	3	1	2	2	2	3	16
Andis	2	2	1	1	1	2	3	12
Olga	2	3	2	2	2	2	3	16

Renāte	2	2	1	1	1	1	3	11	
Līga	2	2	2	2	2	2	3	15	
Līta	3	3	2	2	2	2	3	17	
Patrīcija	2	2	1	1	2	1	3	12	
Katrīna	1	1	1	1	1	1	3	9	
Inta	3	3	2	2	3	2	3	18	
Mārtiņš	3	3	3	3	2	2	3	19	
Liene	2	3	2	2	3	2	3	17	
Krists	2	3	2	3	3	2	3	18	
Guntis	2	2		3	2	2	2	3	
Kopā	3	37		27	28	30	26	45	

Tabulā (sk.3. tabulu) tiek atspoguļota katra bērna sensoro spēju attīstība, kā arī katra bērna iegūto punktu skaitu pēc izvirzītajiem kritērijiem. 3 punktus labu vērtējumu ieguva tad, ja saklausīja skaņas, saskatīja priekšmetus pēc krāsas, formas, lieluma, ja sataustīja un sargrupēja priekšmetus pēc to īpašībām, atšķīra pēc garšas saldu un skābu. 2 punktus—vidējo vērtējumu ieguva, ja saklausīja skaņas, saskatīja priekšmetus pēc krāsas, formas, lieluma, ja sataustīja un sargrupēja priekšmetus pēc to īpašībām, atšķīra pēc garšas saldu un skābu. Ar 1 punktu novērtēja tad, ja bieži kļūdījās, vai daļēji izpildīja pieļaujot dažas kļūdas saklausot skaņas, saskatot priekšmetus pēc krāsas, formas, lieluma, sataustot un sargrupējot priekšmetus pēc to īpašībām, atšķīrot pēc garšas saldu un skābu. 0 punktus neieguva neviens no bērniem.

Visas pētāmās bērnu grupas sensoro spēju izvērtējumu pētījuma sākumā skatīt attēlā (sk.3.attēlu). Trešajā attēlā redzams punktu skats, ko bērni ieguvuši katrā sajūtu veidā, maksimālais punktu skaits, ko bērnu grupa varēja iegūt katrā kritērijā ir 45 punkti.

3.attēls. Sensoro spēju izvērtējums.

Attēlā redzams, ka bērniem grūtības sagādā priekšmetu grupēšana pēc to īpašībām, pēc formas, pēc lieluma, var secināt to, ka pedagogam jāstrādā pie bērnu redzes un taustes spēju attīstības. Priekšmetus pēc formas labi atšķīr Mārtiņš un Guntis, priekšmetus pēc lieluma labi atšķīr Dāvis, Mārtiņš, Guntis. Pamatkrāsas labi atšķīr Inta, Liene, Kristis. Bieži kļūdās Andis, Renāte, Patrīcija un Katrīna. Vislabāk bērniem ir attīstīta garša.

Bērnu sensoro spēju attīstības pētījumi tiks atspoguļoti atsevišķos attēlos, tiks izvērtēti rezultāti katrā kritērijā.

Attēlā (skat.4.attēlu) redzami pētījuma rezultāti bērnu dzirdes sajūtu attīstībā.

4. *attēls. Dzirdes salūtu izpēte*

Bērnu uzdevums bija dabā saklausīt un atdarināt dzirdētās skaņas- dzīvnieku, putnu un transportlīdzekļu skaņas un censties tās atdarināt, kā arī ierakstītās skaņas saklausīt un atdarināt dzīvnieku, putnu un transportlīdzekļu skaņas. Bērniem patīk atdarināt, bet ne visiem tas pareizi izdodas, tāpēc arī tikai četri bērni–Una, Lita, Inta un Mārtiņš labi tika galā ar uzdevumu, labprāt arī to darīja, atdarinot kaķa ņaudēšanu, putnu čivināšanu utt. Vidēji varēja atdarināt un saklausīt desmit bērni–Dāvis, Kate, Andis, Olga, Renāte, Līga, Patrīcija, Liene, Kristis un Guntis tas tāpēc, ka bērniem vēl ir neskaidra izruna, nepieciešama logopēda palīdzība, viens bērns– Katrīna bieži kļūdījās, tas tāpēc, ka Katrīna ir kautrīga. Klusu un skaļu troksni labi saklausīja astoņi bērni– Kate, Una, Olga, Lita, Mārtiņš. Inta, Liene un Kristis, vidēji seši bērni– Dāvis, Andis, Renāte, Līga, Patrīcija un Guntis nosakot skaļš vai kluss troksnis, skaņa –mūzikā tika spēlēta skaļi vai klusi, viens bērns–Katrīna bieži kļūdās, tas izskaidrojams ar kautrīgumu vai bailēm kļūdoties.

Attēlā (skat. 5. attēlu) redzami pētījuma rezultāti bērnu redzes sajūtu izpētē.

5. *attēls. Redzes sajūtu izpēte*

Priekšmetu grupēšanā pēc formas (riņķis, kvadrāts, trijstūris) bērniem bija dots uzdevums sameklēt vienādas formas priekšmetus un ievietot tos trijās kastītēs, katrā savu formu. Divi bērni–Mārtiņš un Guntis šo uzdevumu veica ātri un pareizi, astoņi bērni–Dāvis, Kate, Olga, Līga, Lita, Inta, Liene un Kristis pieļāva kļūdas, tāpēc arī tika novērtēti vidēji, pieci bērni–

Una, Andis, Renāte, Patrīcija un Katrīna bieži kļūdījās. Priekšmetu grupēšanā pēc lieluma, uzdevums- lielā kastē ir dažāda lieluma priekšmeti, sameklēt vienāda lieluma priekšmetus un sakārtot tos attiecīgi pēc lielumiem kastītēs. Trīs bērni–Dāvis, Mārtiņš un Kristis uzdevumu veica labi, septiņi bērni–Una, Olga, Līga, Lita, Inta, Liene un Guntis vidēji ar dažām kļūdām, pieci bērni- Kate, Andis, Renāte, Patrīcija un Katrīna bieži kļūdījās. Uzdevums pamatkrāsu atšķiršanai un nosaukšanai–doti dažādu krāsu riņķīši, dzeltenī, sarkani, zili, kuri jāsakārto attiecīgās krāsu kastītēs. Trīs bērni–Inta, Liene un Kristis labi prot atšķirt pamatkrāsas, deviņi bērni–Dāvis, Kate, Una, Olga, Līga, Lita, Patrīcija un Mārtiņš jauc zilu ar sarkanu, trīs bērni- Andis, Renāte un Katrīna kļūdās bieži.

6.attēlā redzami pētījuma rezultāti priekšmetu grupēšana pēc to īpašībām, taustes sajūtas.

6. attēls. Taustes sajūtu izpēte

Priekšmetu grupēšana pēc to īpašībām (ciets, mīksts, ass, gluds) tika dots uzdevums sakārtot dažāda materiāla priekšmetus un lietas, noteikt, kādi ir priekšmeti un lietas – cietas, mīkstas, asas, gludas. Priekšmetu un lietu grupēšanai tika izmantoti– dēlīši, audumi, adījumi, vaska drānu atgriezumi, galda piederumi. Vienpadsmit bērni–Dāvis, Una, Andis, Olga, Līga, LITA, Inta, Mārtiņš, Liene, Kristis un Guntis uzdevumus veica vidēji, gludu jauca ar cietu, asu ar gludu. Bieži kļūdījās četri bērni– Kate, Renāte, Patrīcija un Katrīna, labi neveica neviens, tas nozīmē, ka pedagogam jāstrādā, jā sagatavo dažādi uzdevumi priekšmetu grupēšanā pēc to īpašībām.

7. attēlā redzami pētījuma rezultāti garšu atšķiršanai.

7. attēls. Garšas sajūtu izpēte: garšu atšķiršana

Bērniem tika dots uzdevums nogaršot skābu un saldu ābolu, apelsīnu un mandarīnu, dzērveni un brūkleni. Kā redzams attēlā bērniem ir laba garšas izjūta, atšķir saldu un vēl saldāku, skābu un saldu.

Secinājumi

Pēc bērnu pētījumu rezultātiem redzams, ka vairāk ir nepieciešams pievērst uzmanību taustes–priekšmetu grupēšanai pēc īpašībām, redzes–priekšmetu grupēšanai pēc formas un lieluma, pamatkrāsu uztveršanai, dzirdes–saklausīt un atdarināt dzirdamās skaņas, tāpat taustes, redzes un dzirdes spēju attīstīšanai. Taustes attīstības veicināšanai ikdienā izmantot dažādus materiālus, priekšmetus, dabas materiālus, konstruktorus, lego klučus, taustes maisījumus.

Redzes attīstības veicināšanai ikdienā spēlēt spēles un rotaļāties ar dažādu krāsu ģeometriskajām figūrām, priekšmetiem, dažādas krāsu kartītes, vērojot krāsas dabā pastaigas laikā, savā apģērbā. Dzirdes attīstības veicināšanai ikdienā vairāk izmantot dažādus skaņu efektus, piemēram, transporta līdzekļu skaņas, putnu skaņas, dzīvnieku skaņas, ieklausīties dažādās skaņās dabā, dabās parādībās, atskaņojot skaņas ierakstos.

2.3. Pedagoģiskais process bērnu sensoro spēju attīstībai

Tika veikts bērnu sensoro spēju attīstības novērojums, apkopoti rezultāti, izdarīti secinājumi, ka lielāka uzmanība jāpievērš taustes, redzes attīstībai. Tāpēc nepieciešams sameklēt un piedāvāt dažādas rotaļas un didaktiskās spēles rīta cēlienā, pēcpusdienas cēlienā, rotaļnodarbībās, lai sekmētu bērnu sensoro attīstību.

Krāsas noteikšana – „Nosauc kāda krāsā”

Mērķis: izzināt bērnu zināšanas par pamatkrāsām-sarkana, dzeltena, zila.

Materiāls: atbilstošas krāsas rotaļlietas, priekšmeti– rotaļu virtuves piederumi, dārzeņi, augļi, lego kluči, zīmuļkrāsas, plastmasas bumbiņas.

Gaita: pedagogs rāda rotaļlietu, bērns nosauc kādā krāsā rotaļlieta. Pedagogs nosauc krāsu, bērni atrod attiecīgās krāsa rotaļlietas.

Analīze: bērni labprāt sameklēja attiecīgās krāsas rotaļlietas, rotaļlietas ir spilgtas, pievērš bērnu uzmanību. Tiek sekmēta bērnu redzes attīstība krāsu atpazīšanā. Lai nostiprinātu bērnu zināšanas par pamatkrāsām, spēle jāatkārto vairākas reizes, mainot rotaļlietas, lai bērniem būtu interesantāk. Labi un ātri atrada rotaļlietas un priekšmetus pēc konkrētās krāsas Liene, Kristis un Inta. Rotaļas gaitā Dāvis, Kate, Una, Olga un Līga meklējot priekšmetus un rotaļlietas jauca sarkanu un zilu krāsu priekšmetus un rotaļlietas, Lita, Patrīcija, Mārtiņš un Guntis jauca sarkanas un dzeltenas krāsas priekšmetus. Pēc pedagoga otrreizējās parādīšanas un krāsas noskaidrošanas bērni atrada vajadzīgo priekšmetu un rotaļlietu. Spēles gaitā iepriekšminētie bērni kļūdījās divas reizes. Andis, Renāte un Katrīna jauca krāsas biežāk.

Krāsu atšķiršana – „Atrodi tādu pašu”

Mērķis: izzināt bērna orientēšanās spēju krāsu spektrā, sameklējot pēc parauga, pēc pedagoga lūguma.

Materiāls: trīs krāsu kluči.

Gaita: pedagogs uzaicina uzcelt torni no klučiem. Pedagogs paņem krāsainu kluci, liek bērnam atrast tādu pašu. Bērnam jāatrod tādas krāsas klucītis, jānosauc krāsa, jānoliek uz palikņa, darbs turpinās, kamēr tiek uzcelts tornis.

Analīze: attīstās bērniem redzes atmiņa, tauste, sīko pirkstu muskulatūra. Tika uzcelti daudzkrāsaini torņi. Mainot ģeometriskās figūras spēli var atkārtot, tā iepazīstot kvadrātus,

riņķus, trijstūrus, kā arī izmantot visas ģeometriskās figūras, protams, ģeometriskām jābūt krāsainām, tā bērni attīsta redzi apgūst pamatkrāsas, ģeometriskās figūras. Bērni meklēja attiecīgās krāsas kluci, nosauca krāsu un uzcēla torni, labi krāsu klucīšus atrada un krāsas nosauca- Inta, Kristis un Liene, ja bērnu- Anda, Renātes, Katrīnas atrastais klucītis neatbilda pedagoga parādītajam, tad kopā ar pedagogu noskaidroja, kāda ir krāsa klucītim, ko paņēmis bērns, pedagogs pievērsa vēlreiz uzmanību klucīša krāsai un lika bērnam sameklēt.

Ģeometrisko figūru uztveršana – „Izzinošā lādīte”

Mērķis: izzināt bērna orientēšanās spējas ģeometrisku figūru konfigurācijā, prasmi atlasīt pareizas formas figūru, ievietot tās mājiņā.

Materiāls: mājiņa ar ģeometriskām figūrām.

Gaita: Pedagoģs parāda mājiņu no ģeometriskajām figūrām. Pastāsta, ka mājiņā dzīvo dažādas figūriņas, kuras tagad ir aizgājušas pastaigāties, izber figūriņas no mājiņas un aizver ciet. Bērns aptausta figūriņas. Pedagoģs iepazīstina ar mājiņu, kurā ir vairākas durvis, kurā katrai figūrai ir savas durvis, figūras mājiņā var ieiet tikai pa savām durvīm. Pedagoģs izzina bērna spējas un māku orientēties ģeometrisku formu konfigurācijā.

Analīze: Bērniem ļoti patika meklēt un atrast pareizās durvis katrai figūriņai, bērniem tiek attīstīta redzes atmiņa un tiek iepazītas ģeometriskās figūras. Labi veica doto uzdevumu Mārtiņš un Guntis. Una, Andis, Renāte, Patrīcija un Katrīna bieži pieļāva kļūdas, gala rezultātā atrada vajadzīgās durvis ģeometriskajām figūrām ar pielikšanas paņēmieni. Spēli var atkārtot vairākas reizes.

Ģeometrisko figūru uztvere (riņķis, kvadrāts, trijstūris– „Saliec figūras”)

Mērķis: prasme sameklēt ģeometriskās figūras pēc parauga.

Materiāls: ģeometriskās figūras – riņķis, kvadrāts, trijstūris, lielā zīmēšanas bloka lapa ar mājas attēlu no ģeometriskām figūrām.

Gaita: pedagoga uzaicina izrotāt māju ar ģeometriskajām figūrām, uzliekot tās attiecīgi uz zīmējumā attēlotām. Bērni meklē attiecīgās ģeometriskās figūras un izvieto tās uz mājas attēla.

Analīze: bērni darbojas ar prieku, meklē attiecīgās figūras, uzliek un paši pārbauda vai pareizi uzlikuši, ja nepareizi, tad meklē, kamēr atrod īsto vietu figūrai. Labi veica uzdevumu Mārtiņš un Guntis. Andis, Renāte, Patrīcija un Katrīna biežāk pieļāva kļūdas, paši saprata, ka nepareizi uzlikuši un mainīja. Gala rezultātā uzdevumu izpildīja visi bērni. Spēli var atkārtot mainot attēlus, piemēram, autobuss, kravas mašīna, kuģis utt.

Lielumu nosaukšana – „Liels un mazs”

Mērķis: prasme sameklēt un nosaukt mazus un lielus priekšmetus.

Materiāls: lielāki un mazāki priekšmeti, divas kastītes- liela un maza.

Gaita: pedagogs aicina apskatīt priekšmetus, noskaidro, ka redzami lielāki un mazāki priekšmeti. Bērnām jāieliek priekšmeti pareizās kastītēs pēc lieluma, bez tam jāatbild uz jautājumu par priekšmeta lielumu.

Analīze: bērni labprāt darbojas, pieliekot un pārbaudot vai figūra ieies attiecīgā kastītē, bērniem rodas izpratne par lielumiem attīstās redzes atmiņa, sīkā pirkstu muskulatūra. Labi veicās uzdevumu izpildē Dāvim un Kristam, Patrīcija un Katrīna bieži kļūdījās. Mainot priekšmetus spēli var atkārtot.

Lieluma noteikšana– „Saliec piramīdu”

Mērķis: noteikt bērna prasmi salikt piramīdu no 4– 5 dažāda izmēra riņķiem.

Materiāls: attēls ar piramīdu, riņķi tāda paša izmēra kā attēlā.

Gaita: pedagogs uzaicina apskatīt attēlu uz kuras ir piramīda, kad attēls aplūkots, tad pedagogs aicina salikt tādu pašu piramīdu. Pedagogs vēro bērnus darbībā, kā bērni tiek galā ar dažāda izmēra riņķiem, kā tie tiek salikti.

Analīze: bērni darbojas, priecājas par paveikto. Ātri piramīdu salika Mārtiņš un Kristis, ilgāku laiku uzdevuma veikšana prasīja Katei, Andim un Renātei. Spēli var atkārtot izvēloties citas ģeometriskās figūras, tā iepazīstot un izzinot liels, mazs, kā arī attīstīt redzi.

Garšas noteikšana– „Cimos pie lācīša Ķepainīša”

Mērķis: prasme noteikt un atšķirt garšas salds un skābs.

Materiāls: dažādi pēc garšas āboli, apelsīni, citroni.

Gaita: Cimos pie bērniem ierodas lācītis Ķepainītis ar grozu. Bērni min, kas varētu būt grozā. Lācītis izņem ābolu, kopīgi noskaidro, kā sauc augli, ābola krāsu, tad otru ābolu, noskaidro kā sauc un krāsu, tā noskaidro visu atnesto, pa vienam izņemot no groza. Lācītis jautā: vai visi augļi ir vienādi? Noskaidro, kāpēc nav vienādi, noskaidro atšķirības. Augļi atšķiras pēc krāsas. Bērni aptausta un pasmaržo augļus. Lācītis uzaicina augļus nogaršot, vispirms bērni nogaršo saldu un skābu ābolu. Noskaidro, ka viens ābols ir salds, otrs skābs. Citrons skābs, apelsīns salds. Lācītis uzaicina noteikt pēc garšas augļus ar aizvērtām acīm, nosakot salds vai skābs.

Analīze: spēlējoties bērni iemācās, vieglāk uztver, labāk saprot, spēlē tiek sekmēta garšas apguve.

Garšas noteikšana– „Brīnummaisniņš”

Mērķis: prasme noteikt pēc garšas augļus.

Materiāls: brīnummaisniņš ar dažādiem augļiem pēc garšas.

Gaita: pedagogs iepazīstina ar „Brīnummaisīņu,” pastāsta, ka maisīņā atrodas dažādi augļi, katrs izvelk augli, nosaka krāsu, un kā pēc bērna domām tas varētu garšot, tas varētu būt salds, vai skābs. Pēc tam nogaršo un uzzina vai pareizi noteicis garšu.

Analīze: bērni labprāt darbojas, pat palīdz viens otram noteikt, ja bērns vēl domā. Spēlēs var iekļaut arī dažādas ogas, jo ogas arī ir dažādas pēc garšas, līdz ar to bērnam rodas priekšstati par augļu un ogu garšu.

Taustes attīstīšanai – „Atrod pēc taustes”

Mērķis: prasme sameklēt cietus un mīkstus priekšmetus un ievietot attiecīgajās kastītēs.

Materiāls: Grozs, kurā ir dabas materiāli– kastāni, zīles, mīkstas bumbiņas, adījumi, bērnam divas dažādu krāsu kastītes — zila un sarkana.

Gaita: pedagogs izskaidro rotaļas noteikumus, pastāsta un parāda, ka grozā ir dažādi priekšmeti, skolotāja parāda kastani bērni, nosauc, parāda bumbiņu, bērni nosauc, kad visi priekšmeti apskatīti, tiek dots uzdevums. Katram ir divas kastītes, viena zila, otra sarkana, cietos priekšmetus likt zilajā kastītē, mīkstos sarkanajā. Bērni meklē priekšmetus, satausta un ievieto attiecīgajās kastītēs. Pedagogs vēro, ja bērni– Renāte, Kate nepareizi ievieto, bērniem liek vēlreiz aptaustīt, vai arī saspiest, ja var, tā arī uzzina cietus un mīkstus priekšmetus.

Analīze: bērni labprāt meklē priekšmetus, daļa bērnu labi tiek galā ar rotaļas uzdevumu, Kate un Renāte jauc dabas materiālus ar bumbiņām, kārtīgi tās neiztaustot. Kopīgi ar pedagogu nonāk pie pareizā gala rezultāta.

Taustes attīstīšanai– „Sameklē paglaudot”

Mērķis: prasme atrast gludus un asus priekšmetus.

Materiāli: kaste ar materiāliem, leļļu trauki — šķīviši, naziši, karotītes, dažāda izmēra, dažāda biezuma papīrs, dažāda veida smilšpapīrs, bērnam divas kastes — sarkanā un dzeltenā krāsā.

Gaita: pedagogs iepazīstina ar rotaļas uzdevumiem un materiālu. Bērni ņem priekšmetus, paglauda un nosaka vai tie ir gludi vai asi un ievieto tos attiecīgajās kastītēs, sarkanajā asos priekšmetus, dzeltenajā gludos.

Analīze: bērni ātri uztvēra, kuri ir asi priekšmeti, sākuma paglaudīja, pēc tam piedūra pirkstu un mēs mīmikas varēja saprast, kādu priekšmetu sataustījuši. Gludos priekšmetus labprāt glaudīja, cits pat pielika pie vaiga. Nelielas grūtības Patrīcijai un Katrīnai sagādāja leļļu galda piederums-nazītis, kopīgi noskaidrojot, kur vajag paglaudīt, lai saprastu vai tas ir ass vai gluds.

Dzirdes attīstīšanai– „Skanošie priekšmeti”

Mērķis: prasme saklausīt kā skan priekšmeti, noteikt skaļu un klusu skaņu.

Materiāli: lielāki un mazāki klucīši, dabas materiāli — kastaņi, plastmasas trauciņi līdz pusei ar zirņiem, pupām, makaroniem, rīsiem, zīlēm, marakasi, katlu vāki, tamburīns.

Gaita: pedagogs uzaicina bērnus apsēsties pusaplī, tad pievērš bērnu uzmanību diviem groziem, kuros ir dažādi priekšmeti. Pedagogs pastāsta, ka skaņas ir visapkārt, katrs priekšmets skan, galvenais ir prast sadzirdēt. Pedagogs paņem divus katla vāciņus, sasit vienu pret otru un kopīgi noskaidro, skaņa bija skaļa vai klusa. Tad bērni pa vienam nāk un izvēlas kādu no priekšmetiem, pakrata vai sasit vienu ar otru, nosaka skan klusu vai skaļi.

Analīze: bērniem— Dāvim, Katei, Olgai, Lienei un Guntim bija grūti atrast pēc skaņas līdzīgus priekšmetus, vai trauciņus ar beramajām vielām. Tā kā grozi ar priekšmetiem tika nolikti bērnu rotaļu stūrī, tad katru dienu, bērni varēja individuāli rotaļājoties meklēt līdzīgus priekšmetus pēc skaņas skaļuma vai klusuma. Katru dienu darbojoties, bērni iemācījās saklausīt un atrast līdzīgus priekšmetus pēc skaņas.

Dzirdes attīstīšanai—„Atpazīsti pēc skaņas”

Mērķis: saklausīt un atdarināt dzirdētās skaņas.

Materiāls: attēli ar dzīvnieku figūrām, ar kuriem bērni iepazīnās LLU Veterinārā klīnikā.

Gaita: pastaigas laikā bērnu uzmanība tiek pievērsta skaņu saklausīšanai un atdarināšanai. Tā kā pilsētā var dzirdēt dažādas transporta skaņas, brauc ar sirēnām ātrās palīdzība mašīnas, policijas mašīnas, traktori, tad nepārtraukti ir jāieklausās un jāatdarina, bez tam putniņi ielaižas pirmsskolas iestādes laukuma kokos un čivina, bērniem jāsaklusa un jāatdarina. Pastaigas noslēgumā pedagogs uzaicina uz rotaļu, pedagogs rāda attēlu, bērni nosauc, kas attēlots attēlā un atdarina kaķa ņaudēšanu, suņa riešanu, cūkas ruckšķēšanu utt.

Analīze: bērni labprāt klausās un atdarina dabā sadzirdētās skaņas, īpaši patīk atdarināt sirēnas, rotaļās suņa riešanu un kaķa ņaudēšanu. Loti svarīgi ir attīstīt prasmi saklausīt dažādas skaņas dabā, jo klusums dabā nepastāv, šalko koki, pūš vējš utt. Rotaļas ar dažādu grūtību pakāpēm (skatīt pielikumā Nr.3.).

Rotaļas un spēles ar dabas materiāliem redzes, dzirdes, taustes attīstības veicināšanai.

Mērķis: veicināt redzes, dzirdes un taustes attīstību rotaļājoties ar dabas materiāliem.

Materiāli: kastaņi, zīles, akmentiņi—lielāki, mazāki, koku lapas— ozola, kļavas, kastaņas, trauciņi .

Iepriekšējais darbs: pastaigas laikā bērni iepazīnās ar dažādu koku lapām—ozola, kļavas un kastaņas, salīdzināja pēc lieluma, klausījās, kā čab lapas, ja pa tām staigā, salasīja groziņā koku lapas. Salasīja kastaņas un zīles, klausījās kāda skaņa ir kastanim, ja tas nokrīt, kāda zīlei atsitoties pret zemi. Taustīja kastaņas, zīles un lapas nosakot, kuri ir cieti un kuri ir mīksti,

kurus var saspīst. Noskaidrojot, ka lapas ir mīkstas, bet kastaņi un zīles cieti, bez tam pārbaudīja kastaņu apvalku, bērni to nosauca par kastaņu „mājiņu”, kur iekšpuse mīksta, bet ārpusē asa un duras.

Gaita: pedagogs ienes lielu trauku ar kastaņām, zīlēm, akmentiņiem, paskaidro un parāda, ka traukā ir lielāki un mazāki priekšmeti, kuri būs jāsašķiro trauciņos pēc lieluma, lielākajā zilajā trauciņā, mazākajā sarkanajā. Bērni darbojas, pedagogs vēro bērnu darbošanos.

Analīze: tā kā rudens periodā bērni ļoti daudz pastaigas laikā rotaļājās ar dabas materiāliem, tad uzdotais uzdevums nekādas lielās grūtības nesagādāja. Bērniem patika šķirot, paši priecājās par paveikto darbu, kad lielajā traukā vairs nebija šķirojamā materiāla.

Koku lapas bija jāsakārto pēc lieluma, lielākās vienā traukā– zilajā mazākās– sarkanajā, ozola un kastaņas lapas.

Pētījuma beigās tika veikts atkārtots bērnu sensoro spēju izvērtējums. Bērnu sensorās prasmes tika novērotas gan rotaļnodarbībās, gan iepriekš aprakstītajās rotaļās. Pētījuma beigās iegūtie dati atspoguļoti 4. tabulā.

4. tabula. Bērnu sensoro spēju izvērtējums pētījuma beigās

Bērnu vārdi	Dzirdē	Redze	Tauste	Garša				Kopā	
	Saklausā un atdarina dzirdētās skaņas (dzīvnieki, putni, transportlīdzekļi)	Saklausā klusu, skaļu troksni	Priekšmetu grupēšana pēc formas (riņķis, kvadrāts, trijstūris)	Priekšmetu grupēšana pēc lieluma	Uztver, un atšķir pamatkrāsas (Sarkans, dzeltens, zils)	Priekšmetu grupēšana pēc to īpašībām (ciets, mīksts, ass, gluds)	Sagaršo un atšķir garšas (salds, skābs)		
Dāvis	3	3	3	3	3	2	3	20	
Kate	2	3	2	2	2	2	3	16	
Una	3	3	2	2	2	2	3	17	
Andis	2	3	2	2	2	2	3	16	
Olga	3	3	2	2	2	2	3	17	
Renāte	2	2	2	2	2	2	3	15	
Līga	3	3	2	2	2	2	3	17	
Līta	3	3	2	2	2	2	3	17	
Patrīcija	2	3	2	2	2	2	3	16	
Katrīna	2	2	2	2	2	2	3	15	
Inta	3	3	2	2	3	2	3	18	
Mārtiņš	3	3	3	3	2	2	3	19	
Liene	3	3	2	2	3	2	3	18	
Krists	2	3	2	3	3	2	3	18	
Guntis	3	3	3	3	3	3	3	2	3
Kopā	3	43	33	34	35	30	45		

Analizējot tabulā redzamo sensoro spēju attīstību rezultātus, var teikt, ka bērnu sensorās spējas ir veiksmīgi attīstījušās, tātad iegūti pozitīvi rezultāti. Labus rezultātus sasniedzis Dāvis, Mārtiņš, Guntis, kuri ātri uztver dotos uzdevumus rotaļās un cenšas precīzi tos izpildīt. Vidēji rezultāti bērniem ir taustes attīstībā, nelielas grūtības sagādā priekšmetu grupēšana pēc to īpašībām, priekšmetu grupēšana pēc lieluma un formas. Katrīnai, Renātei, Līgai un Olgai arī ir nelieli sasniegumi, neskatoties uz to, ka meitenes nelabprāt iesaistās rotaļās un rotaļnodarbībās

8. attēlā redzams bērnu grupas sensoro spēju izvērtējums pētījuma sākumā un pētījuma beigās.

8.attēls. Sensoro spēju izvērtējums

Apkopojot pētījuma sākuma un beigu rezultātus, redzams, ka bērnu sensorās spējas uzlabojušās, tas panākts ar regulāru rotaļāšanos, dažādojot un palielinot rotaļu grūtības pakāpes. Lielāka uzmanība jāvelta pamatkrāsu apguvei, priekšmetu grupēšanas pēc formas. Labi attīstītas garšas sajūtas. Ikdienā rotaļājoties attīstās ne tikai sensorās sajūtas, attīstās visi psihiskie procesi, vērojama bērna attīstība kopveselumā. Pats galvenais bērniem sensorās sajūtas attīstīt ar bērniem piemērotām rotaļām un spēlēm, iekārtojot atbilstošu vidi bērnu sensoro spēju attīstībai, pastaigu laikā pievērst uzmanību dzirdes, redzes, un taustes attīstībai.

9. attēlā redzama dzirdes sajūtu sākuma un beigu pētījuma rezultātu salīdzināšana.

9.attēls. Dzirdes sajūtu attīstība

Pirms pētījuma sākuma tika organizēta ekskursija vecākiem kopā ar bērniem uz LLU Veterināro kliniku, lai bērni iepazītu dzīvniekus, dzirdētu to balsis, jo nav vērts mācīt par to, ko bērns pats nav redzējis un dzirdējis. Bērni saklausīja dažādu dzīvnieku izdotās skaņas, pēc ekskursijas ikdienā pārrunājām un atdarinājām dzīvnieku izdotās skaņas, jeb dzīvnieku „valodu.”

Regulāri organizējot dzirdes sajūtu rotaļas, bērniem pakāpeniski pieaug dzirdes attīstības pakāpe. Dzirdes sajūtu attīstība atkarīga arī no bērnu uzmanības un noturības. Turpinot attīstīt dzirdi pakāpeniski jāpalielina rotaļu grūtības un sarežģītības pakāpe. Pastaigas laikā, īpaši pilsētā var saklausīt dažādas skaņas- dažādu transportu skaņas, ātrās palīdzības, ugunsdzēsēju, policijas mašīnu skaņas, vilciena izdotās skaņas, putnu čivināšanu, rudens periodā zosu klaigas, bieži var dzirdēt arī dzeguzes kūkošanu.

10.attēlā redzama redzes sajūtu sākuma un beigu pētījumu rezultātu salīdzināšana.

10. *attēls. Redzes sajūtu attīstība.*

Attēlā redzami rezultāti redzes sajūtu attīstībā pirms un pēc rotaļu organizēšanas. Redze ir viena no svarīgākajām sensorajām sajūtām. Ikdienā sagatavojot dažādus uzdevumus rotaļdarbībā, pakāpeniski tiek attīstītas redzes sensorās sajūtas. Bērniem ir vērojama strauja redzes sajūtu attīstība, tātad rotaļas un spēles bija izvēlētas pareizi, sākot no vienkāršākajām, pakāpeniski palielinot sarežģītības pakāpi.

11.attēlā redzama taustes sajūtu attīstības sākuma un beigu pētījuma rezultātu salīdzināšana.

11. *attēls. Taustes sajūtu attīstība*

Kā redzams, tauste, kas ir viena no sensorās sajūtas spējām ir vidēji attīstījusies, pirms rotaļu organizēšanas taustes attīstībai. Pirms rotaļu organizēšanas taustes attīstībai bija bērni, kuri bieži kļūdījās, piemēram, ciets un mīksts papīrs, ass un gluds, piemēram, smilšpapīrs un papīrs. Jāturpina strādāt pie taustes sajūtu pilnveides, sameklējot pēc iespējas dažādākus priekšmetus, darbojoties ar dažādiem dabas materiāliem.

12. attēlā redzama garšas sajūtu attīstība sākuma un beigu pētījuma rezultātu salīdzināšana.

12.attēls. Garšas sajūtu attīstība

Garšas sajūtu attīstība bērniem ir labi attīstīta, bērni labi izprot atšķirības starp skābs un salds, to var saskatīt bērnu sejās, kā arī izsaka vārdos — skābs — negaršīgs. Garšas sajūtu attīstībai jāpievērš liela uzmanība, jāturpina strādāt pie citām garšas sajūtām, kā, piemēram, rūgts, sāļš, auksts, silts.

Pētījuma rezultāti liecina par to, ka:

- *Sensoro spēju attīstībai ir liela nozīme pedagoģiskajā procesā, jo sensoro spēju attīstība ietekmē bērnu domāšanu, uztveri, atmiņu un psihiskās izziņas procesus. Lai veiksmīgi norisinātos sensoro sajūtu attīstība, bērniem jāpiedāvā rotaļas, jo caur rotaļu attīstās sajūtas.*
- *Pedagogam savs darbs jādiferencē pēc principa no vienkāršākā uz sarežģītāko, bez tam rotaļām jābūt piemērotām bērnu vecumam un attīstībai, tas palīdzēs bērnam celt pašapziņu, veicinās bērna sensoro attīstību un citu psihisko procesu attīstību.*
- *Pētījuma rezultāti liecina par to, ka rotaļas izvēle ir bijusi pareiza, jo vērojama bērnu izaugsme kopveselumā, lai sasniegtu labus rezultātus sensoro spēju attīstībā un bērna attīstībā kopumā, jāievēro katra bērna individuālā attīstības pakāpe un vecumposmu likumsakarības.*
- *Pedagoģiskā procesa galvenie pamatnosacījumi, ieteikumi pedagogiem, rekomendācijas rotaļu vadīšanā, pašanalīzes jautājumus (skatīt pielikumā Nr.4.).*

Secinājumi

Kvalifikācijas darbu izstrādājot, tika apkopotas psihologu un pedagogu un atziņas par rotaļu nozīmi bērna sensoro spēju attīstībā. Tika veikta bērnu sensoro spēju attīstības analīze, izzinot teorētiski un praktiski bērnu sensoro attīstību rotaļās, tika izdarīti secinājumi.

1. Rotaļa ir vadošā darbība pirmsskolā, ar kuras palīdzību notiek bērna vispusīga attīstība.
2. Rezultātu sasniegšanai nepieciešams pareizi izvēlēties un organizēt rotaļas, kurās bērni sasniedz vajadzīgos rezultātus. Rotaļas jāorganizē ar noteiktu mērķi, tātad mērķtiecīgi un sistemātiski.
3. Attīstot sensorās spējas, attīstās valoda, runa, sīkā pirkstu muskulatūra un visi psihiskie procesi- atmiņa, domāšana, iztēle, uzmanība, uztvere. Attīstot sensorās spējas, bērna attīstība notiek visās psihiskās dzīves jomās- bērns rotaļājoties, spēlējoties, darbojoties rotaļnodarbībās apgūst un sistematizē milzīgu jutekliskās informācijas daudzumu, tā pilnveidojot sajūtu un uztveres procesu.
4. Sensoro spēju attīstībai liela nozīme ir bērna motīvu, vajadzību un izzīņas darbību attīstībai, kā arī personisko īpašību attīstībai, intelektuālo spēju izaugsmei.
5. Rotaļas, spēles, didaktiskās rotaļas un spēles, dabas vērošana, darbošanās ar dabas materiāliem, papīru, krāsām, smiltīm un citiem materiāliem attīsta bērna sensorās spējas.
6. Sensoro spēju attīstībā liela nozīme ir videi, kurā bērns atrodas, rotaļlietu klāstam.
7. Izvirzītā hipotēze par to, ka bērni sekmīgi attīsta savas prasmes un iemaņas, pilnveido zināšanas, ja pedagogs piedāvā daudzveidīgas spēles un rotaļas, izmantojot dažādus materiālus, mainot sensoro rotaļnodarbību vidi ir apstiprinājusies.

Literatūras saraksts

1. Albrehta, Dz. (1998) *Pētīšanas metodes pedagoģijā*. Rīga: Mācību apgāds.
2. Pedagoģijas terminu skaidrojošā vārdnīca. (2000). – Rīga: Zvaigzne ABC. –248 lpp.
3. Beļavniece V. (1996). Mirkļis pirms.//Mans Mazais. Nr.3– 42lpp.
4. Borns L.E., Ruso N.F. (2001). Psiholoģija. 3. daļa. Rīga: Raka.
5. Dzintare D., Stagainē I.(2012).Ceļā uz skolu. –Rīga: Zvaigzne ABC. –270lpp.
6. Dzintere D., Stagainē I.(2007). Rotaļa– bērna dzīves prasmju sekmētāja. Rīga: Raka. – 304lpp.
7. Dzintere D., Stagainē I.(2005). Rotaļa- bērna dzīvesveids. Rīga: Raka. – 193 lpp.
8. Lails E., Ruso N. Psiholoģija (2001.) 3.daļa. Rīga: IU Raka. –206lpp.
9. Fergus, P., Hughes. (1999.) *Children, Play and Development*. Copyright by Allyn and Bakon.
10. Jonīte V.(1997). Spēles kā bērnu sensoro spēju attīstītājas. Rīga: Mācību apgāds NT.63lpp.
11. Kondrova A. (2010) .Kognitīvo procesu sistēma. Palīgmateriāls skolotājam.
12. Mateusa L. (2006./05 &06)Rotaļa un spēle-pozitīvas saskarsmes veidotājas. Psiholoģija ģimenei un skolai. 43.lpp.
13. Laitmans M., Jakoviča I., Vinokurs I., 2013. Mūsdienu bērni: kā augt kopā? Rīga: Jumava.
14. Lieģeniece D. (1992). Bērns pasaulē, pasaule bērnam. – Rīga: Zvaigzne. – 135lpp.
15. Marijas Montesori īsas gudrības vecākiem par bērnu audzināšanu (2016). Pieejams: <https://www.facebook.com/mammamuntetiem/posts/1440365772647650>
16. Odiņa I.(2014).(2016). Bērna attīstība no 1–3 gadu vecumam. Pieejams: <http://vecakosanas.espati.lv/index/view/raksts/Berna-ATTISTIBA-no-1-lidz-3-gadu-vecumam/id/3375/>
17. Plaude (2008). Bērns starp pieaugušajiem. Rīga: Zvaigzne ABC.
18. Plotnieks I.(1989). Psiholoģija ģimenē. – Rīga.: Zvaigzne ABC.– 170 lpp.
19. Puškarevs I. (2001). Attīstības psiholoģija. Rīga: Raka.
20. Puškarevs I., Golubeva A. (1999). Bērnu attīstība. –Rīga: Lielvārds. – 118lpp.
21. Reņģe V. (1999). Psiholoģija. Personības psiholoģiskās teorijas. Rīga: Zvaigzne ABC.
22. Rudzīte D.(2007). Smilšu kastes kolēģi. *Mans mazais*, Nr. 6., 62 lpp.
23. Saltā I., konsultē Zande D., Kluša D.(2005). Aktivitāšu centri. *Mans mazais*, Nr. 5., 51 lpp.
24. Stagainē, I.(2015).Bērna dzīvesdarbība rotaļā. *Bērna sasniegumu veicināšana pirmsskolā*. Rīga: Raka, 61 lpp.

25. Svence.(1999). Attīstības psiholoģija. Rīga: Zvaigzne ABC. –158lpp.
26. Šabanova T. Sensorās attīstības nozīme bērnam pirmsskolas vecumā. xn--i1abbnckbmcl9fb.nx--p1ai/статья
27. Timpare Z¹., konsultē Briuka G., Daukšte S., Ločmele E.,2006. Pirmie soļi gleznošanā. *Mans mazais*, Nr. 2., 36 lpp..
28. Tomele G.¹ (2006). Kopā ar mazo – otrais dzīves gads. *Mans mazais*, Nr. 6., 47 lpp.
29. Tomele G.²(2006). Kopā ar mazo – trešais dzīves gads. *Mans mazais*, Nr. 7., 53 lpp.
30. Vecgrāve , A. *Ceļvedis Pieaugušajiem pa bērniības zemi* Rīga: Zvaigzne ABC, 2005, 184 lpp.
31. Zinkeviča- Jevstigneviča T., 2006. Projektīvā psihodiagnostika pasaku terapija. – SIA Izglītības soļi. –177 lpp.
32. Бине А.(1999.) Измерение умственных способностей / Пер. с франц. – СПб.:Дельта,– 431 с.
33. Бондаренко Т.М. (2004.)Комплексные занятия во второй младшей группе детского сада /Т.М. Бондаренко. Воронеж: Учитель. – 207с.
34. Забрамная С.Д.(1998.) От диагностики к развитию: материал для психолого– пед. изучения детей в дошкольном учреждении и нач. классах школ. – М.: Новая школа. – 64 с.
35. Пиворский А. В., Яроцевский М. Г(1990.) – Психология. – Словарь 492 стр.
36. Пилюгина В.А.(1996.)Сенсорные способности малыша: Игры на развитие восприятия цвета, формы, величины у детей раннего возраста: Кн. для воспитателей дет. сада и родителей. – М.:Просвещение: АО „Учебн. мет.,. – 112с.
37. Развитие познавательных способностей в процессе дошкольного воспитания / Под ред. Л.А. Венгера. (1989.) – М.: Педагогика.– 224 с.
38. Фрейд З., (1989.) Психология бессознательного. – М. Просвещение. – 447стр.

Bērns mācās no tā, ko viņš redz.

- Ja bērnu bieži kritizē, viņš iemācās nosodīt.
- Ja bērnu bieži slavē, viņš mācās novērtēt sevi un citus.
- Ja bērns redz naidu un dusmas, viņš iemācās kauties
- Ja esat godīgs pret savu bērnu, viņš mācās būt taisnīgs pret citiem.
- Ja par bērnu bieži smejas, viņš kļūst kautrīgs
- Ja bērns dzīvo drošībā un jūtas pasargāts, viņš mācās uzticēties.
- Ja bērnu bieži kaunina, viņš iemācās justies vainīgs.
- Ja bērnu bieži uzslavē, viņš iemācās justies apmierināts ar sevi.
- Ja par bērna neveiksmēm izturas saprotoši, viņš mācās būt pacietīgs.
- Ja bērnu bieži uzmundrina, viņš iemācās pašlauties uz sevi.
- Ja bērns dzīvo draudzīgā vidē un jūtas mīlēts, viņš iemācās atrast mīlestību šajā pasaulē.
- Nekad nerunājiet sliktu par savu bērnu – ne viņa klātbūtnē, ne aiz viņa muguras.
- Ievērojiet un centieties bērnam attīstīt to, kas viņam ir labs, tad sliktajam vienkārši nebūs vietas.
- Vienmēr atbildiet uz bērna jautājumiem, ja viņš vērsas pie jums.
- Cieniet bērnu, kas rīkojās un kļūdījās. Viņš centās un kļūdas ir labojamas.
- Esiet gatavi palīdzēt bērnam, kurš mēģina apgūt kaut ko, ko viņš neprot.

Palīdziet bērnam attīstīt to, kas viņam ir ielikts no Dieva. Dariet to mierīgi un ar mīlestību. Runājot un darbojoties ar bērnu, esiet laipns un ievērojiet pieklājības normas. Viņš ir pelnījis to pašu, ko visi citi (Marija Montesori 2016.) Pieejams: <https://www.facebook.com/mammamuntetiem/posts/1440365772647650>

2. tabula. Rotaļu iedalījums.

Rotaļas iedalījums	Rotaļu tipi	Rotaļu apakštipi
Rotaļas, kas sākas pēc bērnu iniciatīvas	Rotaļas – eksperimenti	- ar dabas materiāliem - ar cilvēkiem un dzīvniekiem - saskarsmes rotaļas - ar speciālām rotaļlietām - atdarinošās rotaļas - sižeta lomju rotaļas - režisoriskās - dramatiskās
	Brīvās sižeta rotaļas	- atdarinošās rotaļas - sižeta lomju rotaļas - režisoriskās - dramatiskās
Rotaļas, kuru iniciators ir pieaugušais	Rotaļas priekam, vaļasbrīžiem	- intelektuālās - uzjautrinošās - izklaidējošās spēles - ēverģēlību rotaļas - datorspēles
Tautas rotaļas	Rituālās spēles	- kulta - ģimenes - gadskārtu ieražu spēles
	Spēles vingrinājumi	- intelektuālās - sensomotorās - adaptējošās
	Rotaļas vaļasbrīžiem	-tradīciju spēles -klusās - uzjautrinošās - izklaidējošās

(Dzintere, Stangaine 2005. 28)

Pielikums Nr.3.

Spēles krāsu atpazīšanai.

Spēle– „Atrod pareizo krāsu”

Mērķis: Nostiprināt prasmi priekšmetu grupēšanā pēc krāsas.

Materiāli: 8–10 divu krāsu paliktņi ar puķītēm, izmanto stipri atšķirīgus krāsu salikumus: sarkans, zils, dzeltens, zaļš. Divu krāsu klucīši.

Spēles gaita: skolotāja parāda paliktņi un paskaidro, ka paliktņim viena puse ir vienā krāsā un otra puse citā krāsā. Paņem sarkanu puķīti un uzliek uz sarkanā krāsa nokrāsotā paliktņa, puķīte „paslēpusies”, paņem zilās krāsas puķīti un uzliek uz zilā krāsā nokrāsotā paliktņa, puķīte „paslēpusies.” Paaicina pie sevis pēc kārtas bērnus pa vienam un liek paslēpt puķītes. Pēc paskaidrojuma un parādīšanas tiek izdalīts materiāls bērniem individuālam darbam.

Spēle– „Krāsaino bumbiņu ripināšana”

Mērķis: Atpazīt un nosaukt pamatkrāsas, attīstīt roku kustības koordināciju.

Materiāli: 4 krāsu vārtiņi–sarkani, zili, dzelteni, zaļi, tādas pašas krāsas bumbiņas, no katras krāsas pa 3 bumbiņām.

Spēles gaita: Bērni sēž uz krēsliņiem pusaplī, skolotāja aiz bērnu galda, tā lai visiem bērniem būtu pārskatāmi. Skolotāja paņem vienu vārtiņu, tad otro, trešo un ceturto, liek bērniem nosaukt kādā krāsā vārtiņi, noliek četrus krāsu vārtiņus uz galda. Tad bērni pa vienam nāk pie galda, paņem skolotāja noteiktās krāsas bumbiņu un izripina cauri attiecīgās krāsas vārtiņiem, pirms ripināšanas atbild uz skolotājas jautājumu: „Kādas krāsas bumbiņu paņēmi?”

Spēle– „Mājiņas un karodziņi”

Mērķis: Pievērst uzmanību priekšmetu krāsu īpašībām, parādot, ka krāsai ir liela nozīme priekšmetu atpazīšanā.

Materiāli: Trauciņi ar sešstūrainiem priekšmetiem, vienā trauciņā 4 sešstūrainie priekšmeti dzeltenā krāsā un otrā trauciņā 4 sešstūrainie priekšmeti sarkanā krāsā. Mozaīkas paliktņi.

Spēles gaita: Skolotāja parāda dzeltenās krāsas sešstūri, un ievieto to mozaīkā, tad paņem sarkanās krāsas sešstūri un ievieto mozaīkā kā karogu, iepriekš noskaidrojot, ka mājai ir dzeltenās krāsas sešstūri, bet karodziņiem sarkanās krāsas sešstūri. Tad uzaicina bērnus pa vienam pēc kārtas ievietot mozaīkā mājiņai dzelteni sešstūri, karodziņam sarkano, pirms ievietošanas, noskaidro krāsu, atbildot uz skolotājas jautājumu. Kad bērni ir izpratuši uzdevumu, bērni strādā individuāli. Bērniem, kuriem nav attīstīta sīko pirkstu muskulatūra, skolotāja ņem savā rokā bērna roku un palīdz ielikt mozaīka sešstūrainos priekšmetus.

Spēle– „Gaisa baloni”

Mērķis: Mācīt bērniem saskatīt krāsainus priekšmetus, tos grupēt, attīstīt sīko pirkstu muskulatūru, mācoties tos piesiet.

Materiāli: Kartona sloksnes (30/12cm) pie kuras piestiprināti četras krāsas diegi, četras krāsas kartona baloni– „gaisa baloni” ar attiecīgo diegu.

Spēles gaita: Skolotāja iepazīstina ar kartona sloksnīti un diegiem, kuri piestiprināti kartona plāksnītei. Skolotāja uzaicina bērnus paspēlēties ar „gaisa baloniņiem.” Katram bērnam uz

galda ir kartona plāksnīte ar diegiem un kartona baloniņi. Noskaidro, kas piestiprināts pie kartona plāksnītes, pēc bērnu atbildēm, skolotāja uzaicina atrast tādā pašā krāsā kartona baloniņus un piesiet. Paskatoties kā to dara skolotāja, skolotāja arī parāda un kopīgi noskaidro nepareizi piestiprināto kartona baloniņu, piemēram, zilo baloniņu pie sarkanā diena, atbildot uz jautājumu–Kāpēc? Bērniem, kuriem ir grūtības skolotāja palīdz izpildīt uzdevumu.

Spēle: „Atrod ziediņu taurenītim”

Mērķis: Turpināt mācīties atpazīt pamatkrāsas.

Materiāli: Krāsaini ziediņi, tādas pašas krāsas taurenīši– zaļi, sarkani, dzelteni, zili.

Spēles gaita: Katram bērnam uz galda ir krāsaini ziediņi un tādas pašas krāsas taurenīši. Skolotāja uzaicina bērnus atrast taurenīšiem ziediņus tā, lai neviens nevarētu taurenīti ieraudzīt, atrast. Kad uzdevums izpildīts, tad bērni nosauc un noskaidro kādu ziediņu atrada katrs taurenītis. Piemēram, zilais taurenītis uzlidoja uz zilās puķītes. Bērniem liek atrast un parādīt visas krāsas puķītes un taurenīšus. Ja pamatkrāsas apgūtas, pakāpeniski iepazīstas ar citām krāsām un citu krāsu priekšmetiem.

Spēles priekšmetu lieluma noteikšanai

Spēle: „Krellītes”

Mērķis: Mācīt bērniem grupēt priekšmetus pēc lieluma.

Materiāli: Katram bērnam astoņas lielas (2cm) un astoņas mazas (1cm) koka bumbiņas, kuras atrodas kārbīnā, resnāka un tievāka aukla, kuras viens gals apstrādāts ar līmi bumbiņu uzvēršanai.

Spēles gaita: Skolotāja parāda bērniem lelli, kura ir ieradusies ciemos, lelle sasveicinās ar bērniem, bērni sasveicinās ar lelli. Lelle lūdz bērniem izgatavot krelles. Lelle palūdz paņemt kārbīņu un apskatīt, kas ir kārbīnā. Kopīgi noskaidro, ka ir lielākas un mazākas koka bumbiņas. Skolotāja parāda bērniem kā uzvērt uz auklās bumbiņas. Tad atrod resnāko auklu un sāk vērt uz tās lielākās bumbiņas, pēc tam to pašu dara uz tievākās auklas uzverot mazās bumbiņas. Skolotāja palīdz tiem bērniem, kuriem ir grūtības. Visi priecājas par padarīto. Turpmākajās nodarbībās ver uz vienas auklas gan lielo, gan mazo koka bumbiņu, iegaumējot, ka vispirms ir lielā, pēc tam mazā.

Spēle: „Mazās un lielās lelles”

Mērķis: Atšķirt un nosaukt priekšmetus pēc lieluma.

Materiāli: Mazākas un lielākas lelles, mazāki un lielāki trauki, leļļu galdiņi un krēsliņi dažāda lieluma, salvetes lielākas un mazākas.

Spēles gaita: Bērni sēž pusaplī uz krēsliņiem, skolotāja priekšā aiz galdiņa uz kura ir lielākas un mazākas leļļu mēbeles. Skolotāja paņem lielāko lelli un nosēdina pie lielākā galdiņa uz lielākā krēsliņa, mazāko pie mazākā uz mazāko krēsliņu. Kopīgi ar bērniem izdomā lellēm vārdus. Tad kopīgi noskaidro, kāpēc lelles atsēdušās pie galdiņiem. Noskaidro vai lelles ir nomazgājušas rokas. Tad aicina bērnus vienu pēc otra, uzlikt salvetes atbilstošā lielumā, traukus atbilstošā lielumā. Noskaidrojot, ka lielākajai lelei priekšmeti lielāki, mazākajai mazāki. Skolotāja izdala bērniem karotītes lielākas un mazākas, bērniem pareizi jānoliek karotītes. Lielākās karotītes, lielajai lelei, mazākās mazākai.

Spēle: „Augļu vākšana”

Mērķis: Attīstīt acu mēru vācot dažāda lieluma augļus.

Materiāli: Kartona āboli dažāda lieluma- lieli, vidēji, mazi, dažāda lieluma groziņi- liels, vidējs, mazs.

Spēles gaita: Skolotāja iepazīstina ar dažāda lieluma groziņiem, paskaidro, ka lielākie āboli būs jālasa lielākajā grozā, vidējie vidējā, mazie mazajā grozā, kopīgi noskaidro un nosaka ābolus pēc lieluma. Skolotāja uzaicina salasīt ābolus, kuri atrodas uz tepiķa, parāda grozu, ja tas ir lielais grozs, tad jāmeklē lielie āboli, ja vidējais grozs, tad vidējos ābolus, ja mazais grozs, tad mazos ābolus. Ja bērns atnes nepareizo ābolu, tad noskaidro, kurā grozā tas būtu liekams. Ja bērniem patīk spēle un bērni ir aizrāvušies ar ābolu lasīšanu, tad spēli var atkārtot.

Spēles priekšmetu formu atšķiršanai.

Spēle: „Kas atrodas maisiņā”

Mērķis: Nostiprināt zināšanas par priekšmetu formu darbojoties ar dažāda veida ģeometriskajiem priekšmetiem.

Materiāli: Maisiņš ar ģeometriskām formām- trīsstūris, aplis, ovāls, kvadrāts. Maisiņš ar dažādu formu priekšmetiem– ogas, augļi, dārzeņi, pogas, kastaņas, zīles, trauki- plastmasas glāzes, šķīvji, bumbiņas.

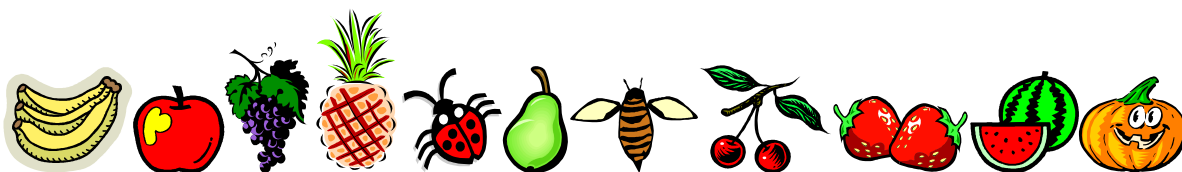
Nodarbības gaita: Skolotāja sēž aiz galdiņa uz kura ir divi maisiņi, bērni uz krēsliņiem puslokā. Skolotāja no maisiņa ņem pa vienai ģeometriskajai figūrai, nosauc to un uzliek uz galda, veidojot ģeometrisko priekšmetu rindu. Tad bērni pēc kārtas nāk un izvelk no otra maisiņa priekšmetu, noskaidro, kas tas ir, kuram ģeometriskajam priekšmetam līdzīgs, noliek pie attiecīgā ģeometriskā priekšmeta. Spēli var atkārtot vairākas reizes, mainot priekšmetu skaitu, priekšmetu formu utt., pēc pedagoga izvēles.

Uzdevumi sensoro spēju attīstībai.

Mērķis: Nostiprināt zināšanas par priekšmetu krāsu, formu, salīdzināt attēlā redzamos priekšmetus ar ģeometriskajām figūrām.

Materiāls: Attēls, kartiņas ar attēliem, krāsainas kartiņas, ģeometriskās formas priekšmeti

Gaita. Attēlā redzami 12 priekšmeti. Bērns apskata attēlu, pedagogs parāda ģeometrisko figūru, bērnam jāsameklē attiecīgā kartiņa ar attiecīgo formu, nosauc krāsu, atrod kartiņu ar tādu pašu krāsu. Bērni nāk viens pēc otra un izpilda uzdevumu.

Pielikums Nr.4.

Pirmsskolas izglītības pedagoģiskā procesa galvenie pamatnosacījumi ir:

1. ievērot bērna vajadzības, intereses, spējas, kā arī nodrošināt viņa individuālo attīstību, ja nepieciešams izstrādājot individuālu mācību plānu;
2. sekmēt bērna pozitīvu pašizjūtu drošā un attīstību veicinošā vidē;

3. nodrošināt bērna, pedagogu un vecāku vai bērna likumīgo pārstāvju sadarbību(2012. gada 31. jūlija Ministru kabineta noteikumi Nr.533. „Np̄teikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām”).

Ieteikumi rotaļu un spēļu, rotaļnodarbību nodarbību analīzei un vadībai, bērnu sensoro un citu psihisko procesu attīstībā.

Pedagogiem:

- ✓ Nodrošināt visu bērnu aktivitāti.
- ✓ Sniegt palīdzību nedrošajiem un kautrīgajiem.
- ✓ Veicināt bērnu iniciatīvu, radošu darbošanos, pozitīvu attieksmi pret dažādām rotaļām un spēlēm sensorajā attīstībā.
- ✓ Izmantot rotaļas un spēles, didaktiskās rotaļas un spēles dažādas par vienu no bērna sensorās attīstības formām, ievērot sistemātiskuma principu.
- ✓ Pievērst uzmanību tam, lai tiktu saglabāts bērnu emocionālais noskaņojums, dabiskums, prieks un apmierinājums par uzdevuma veikšanu.
- ✓ Īpašu vērību veltīt materiālajai bāzei, materiāla izraudzīšanai un sagatavošanai attiecīgā uzdevuma, rotaļas un spēles veikšanai un realizēšanai.

Rekomendācijas rotaļnodarbības vadīšanā:

- ✓ Esi tik sajūsmināts, lai bērni vēlas darboties.
- ✓ Piemērot uzdevumus, rotaļas un spēles dalībnieku vecumam, spējām un garastāvoklim.
- ✓ Labi iepazīties ar rotaļu un spēļu saturu, noteikumiem.
- ✓ Organizēt bērnus tā, lai tie ir gatavi sākt darboties nekavējoties.
- ✓ Iepriekš izdomāt, kuri noteikumi būs bērniem saprotami, tos atkārtot sevišķi uzmanīgi.

Jautājumi darbības pašanalīzei:

- ✓ Vai uzdevumi bija piemēroti bērnu attīstības līmenim?
- ✓ Vai tika attīstīta sensorā attīstība un citi psihiskie procesi?
- ✓ Vai bērnam patika darboties?
- ✓ Vai uzdevumi, rotaļas un spēles piesaistīja bērnu uzmanību?
- ✓ Kuru uzdevumu, rotaļu un spēli bērns veica uzmanīgāk? Kāpēc?
- ✓ Kas piesaistīja bērnu uzmanību?

Pielikums Nr. 5.

„Pavasaris klāt”

„Mazie meistari”

**Mācāmies
vērt,
spraust,
pazīt
krāsas,
nosaukt
dārzeņus, augļus, formas.**

„Ceļam un krāsojam smilšu pilis.”

„Kaķīšu zivtiņu akvārijs”

Izmanto guašu krāsas, iemērc plaukstu un nospiež, no plastilīna veido desiņas, darbs ar dažādiem materiāliem

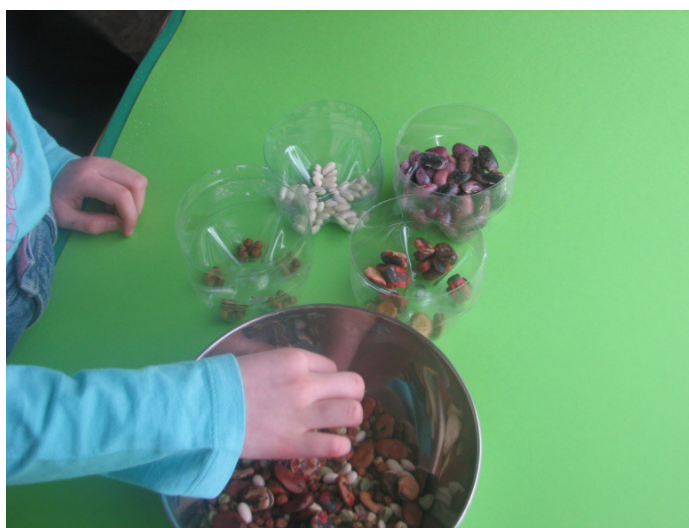
„Sameklē un savieno”

Nosaukt dārzeņi, krāsu, formu.

Veido lapu rindu, sākot no lielākās. Darbojas kopā ar pedagogu

Iekārto māju, darbības ar sīkiem priekšmetiem

„Sašķiro pēc lieluma”

Pielīmē aitiņai vilniņu, darbojas ar mīkstu materiālu.